

*“Men zal ons niet van
overdreven sentimentaliteit
kunnen beschuldigen”**

Over de rol van de dierenarts bij de oprichting
en ontwikkeling van de Nederlandse
Dierenbescherming in de periode 1864 -1964.

R.E. Braaksma

Studentnummer: 3154629

December 2012

Onderzoekstage Diergeneeskunde

Begeleider: Prof. Dr. P.A. Koolmees

Departement IRAS/VPH

*Citaat van Beijers, J.A. e.a., *TvD* 80 (1955) 632.

1 INHOUD

1	Inleiding.....	3
1.1	Doel van het onderzoek.....	3
1.2	Onderzoeksopzet.....	4
1.3	Afbakening van de begrippen	5
2	Ontstaan en ontwikkeling van de Dierenbescherming in Nederland	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Veranderingen in de mens-dierrelatie, 1850-1900	6
2.3	Veranderende moraal, 1850-1900.....	7
2.4	De eerste georganiseerde dierenbeschermingsbewegingen in Nederland	8
2.5	De werkzaamheden van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren	12
3	De motivatie van de dierenarts om zich in te zetten voor de Nederlandse Dierenbescherming	16
3.1	Inleiding	16
3.2	Ledenbestand van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.....	16
3.3	Argumenten van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.....	17
3.4	Dierenbeschermers en dierenartsen	19
4	Dierenartsen die zich inzetten voor de Nederlandse Dierenbescherming	24
4.1	Inleiding	24
4.2	P.H.J. Wellenbergh.....	25
4.3	G.J. Hengeveld	25
4.4	J.J. Hinze.....	26
4.5	H. van Aken	27
4.6	D.F. van Esveld.....	27
4.7	J.C. van der Slooten	28
4.8	D. van Gruting	29
4.9	E.A.L. Quadekker.....	29
4.10	Prof. Dr. H.M. Kroon	30

4.11	W.J. Esser	31
4.12	Prof. Dr. H. Jakob.....	32
4.13	T.D. Sigling.....	33
4.14	W. van der Burg.....	34
4.15	Prof. C.F. van Oijen	35
4.16	Prof. Dr. J.A. Beijers.....	36
4.17	Prof. Dr. G.H.B. Teunissen	37
4.18	E.J. Voûte	38
4.19	S.G. Zwart.....	39
5	De invloed van dierenartsen op het beleid van de Nederlandse Dierenbescherming en vice versa.....	41
5.1	Inleiding	41
5.2	Vivisectie.....	41
5.3	Het doden van (slacht)dieren	45
5.4	Wetgeving.....	48
5.5	Poliklinieken.....	53
5.6	Ethische aspecten.....	53
5.7	E.H.B.O.-cursussen	55
6	De visie van de (Koninklijke) Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.....	57
6.1	Inleiding	57
6.2	De (Koninklijke) Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde	57
6.3	De KNMvD en bescherming van dieren	58
6.4	De Code voor de Dierenarts	61
7	Conclusie	65
8	Summary	67

1 INLEIDING

In de eenentwintigste eeuw is er in Nederland veel aandacht voor dierenwelzijn. De Nederlandse Dierenbescherming heeft een achterban van ongeveer 200.000 mensen¹ en in 2002 werd een politieke partij opgericht die zich inzet voor een diervriendelijk(er) klimaat in ons land, de Partij voor de Dieren. Ondanks dat de partij veel hoon over zich heen heeft gekregen, hebben ze wel twee zetels in de Tweede Kamer. Ook veterinairanen zetten zich actief in voor dierwelzijn. Op de opleiding Diergeneeskunde wordt aandacht besteed aan ethische aspecten en wetgeving, er worden pogingen gedaan om minder proefdieren te gebruiken en de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) neemt deel aan discussies over onder andere rashonden, rituele slacht en megastallen. Het is lastig in te schatten hoeveel dierenartsen zich actief inzetten voor de Nederlandse Dierenbescherming, aldus medewerkers van deze vereniging. Het hoofd van de beleidsafdeling van het Landelijk Bureau was een dierenarts, helaas ging zij in november 2012 met pensioen. Verder is er nog een andere dierenarts werkzaam als beleidsmedewerker. Volgens Ruth van der Leij, Resident Shelter Medicine aan de Universiteit Utrecht, is het niet goed te zeggen hoévél invloed dierenartsen anno 2012 uitoefenen op het beleid van de Dierenbescherming. Dát er invloed wordt uitgeoefend is wel duidelijk, onder andere in asielen, bij de Landelijke Inspectie Dienst en via politieke en persoonlijke contacten tussen de KNMvD en de Dierenbescherming.²

1.1 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Over dierenartsen en hun rol binnen de Nederlandse dierenbeschermingsorganisaties sinds de oprichting daarvan is weinig bekend. Er zijn enkele boeken en artikelen verschenen over de oprichting en ontwikkeling van de Dierenbescherming in Nederland, maar niet over de rol die dierenartsen hierin hebben gespeeld. Hierdoor zou je het idee kunnen krijgen dat dierenartsen zich niet tot nauwelijks hebben ingezet voor de Nederlandse Dierenbescherming, maar de vraag is of dit terecht is. Het doel van mijn onderzoek is daarom een antwoord te vinden op de volgende hypothese: *“Dierenartsen speelden geen prominente rol bij de oprichting van de Nederlandse Dierenbescherming en tijdens haar ontwikkeling in de periode 1864 - 1964.”* De start van mijn onderzoek is in 1864, toen werd de eerste dierenbeschermingsorganisatie in Nederland opgericht. Het bleek niet mogelijk om binnen de gestelde tijd het gehele onderzoek

¹ <http://www.dierenbescherming.nl/dierenbescherming-algemene-informatie> Laatst geraadpleegd op 27 november 2012

² Deze informatie kreeg ik van Drs. W.J.R. van der Leij, Resident Shelter Medicine, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht in november 2012. Zij heeft vanuit haar functie veel contact met asielmedewerkers en dierenartsen die voor asielen werken. Ik kwam met haar in contact via de Afdeling ‘Publieksvoorlichting’ van de Nederlandse Dierenbescherming.

uit te voeren tot en met 2012, daarom is er voor gekozen het te laten lopen tot 1964, zodat het onderzoek precies één eeuw beslaat.

1.2 ONDERZOEKSOPZET

Om de hypothese te bevestigen dan wel te verwerpen, heb ik een hoofdvraag en enkele deelvragen opgesteld. De hoofdvraag luidt als volgt: *“Wat was de rol van de dierenarts bij de oprichting en ontwikkeling van de Nederlandse Dierenbescherming in de periode 1864-1964.”* Om hier achter te komen wordt eerst geprobeerd de volgende deelvragen te beantwoorden:

1. *Hoe verliep het ontstaan en de ontwikkeling van de Dierenbescherming in Nederland?*
2. *Wat zou een motivatie voor de dierenarts zijn geweest om zich in te zetten voor de Nederlandse Dierenbescherming?*
3. *Welke dierenartsen zetten zich in voor de Dierenbescherming?*
4. *Welke invloed hadden deze dierenartsen op het beleid van de Nederlandse Dierenbescherming?*
5. *Wat was de visie van de (Koninklijke) Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde op de Nederlandse Dierenbescherming?*

De deelvragen worden beantwoord met behulp van verschillende bronnen: een studie die historicus Karel Davids deed naar de Nederlandse Dierenbescherming, *Androcles*, het blad voor en door dierenbeschermers, en het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt*, later *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* dat wordt uitgegeven door de beroepsvereniging voor dierenartsen, de *Maatschappij ter bevordering van de Veeartsenijkunde*, later *Maatschappij voor Diergeneeskunde*. Ook heb ik in archieven gezocht naar informatie over dierenartsen en de Dierenbescherming. In het Utrechts Archief heb ik het archief doorgenomen van de Rijksveeartsenijschool en van de Dierenbescherming Utrecht 1865-1990. In het Nationaal Archief te Den Haag heb ik gezocht in de dierenbeschermingsarchieven, collectie van H. van Poelgeest 1867-1954.

Per deelvraag is een hoofdstuk opgenomen in dit verslag. Elk hoofdstuk start met een korte inleiding van de deelvraag en een uitleg van hoe deze deelvraag is beantwoord. Na het beschrijven van de resultaten en interpretaties per deelvraag volgt een hoofdstuk met conclusies en bevestiging dan wel verwerping van de hypothese.

1.3 AFBAKENING VAN DE BEGRIPPEN

Onder 'dierenarts' worden verstaan alle mannen en vrouwen, die een opleiding hebben afgerond aan respectievelijk 's Rijksveeartsenijschool (1821 - 1918), de Veeartsenijkundige Hoogeschool (1918 - 1925) of de Veeartsenijkundige/Diergeneeskundige Faculteit van de Universiteit Utrecht (1925 - heden). Vanaf 1821 werden zij 'rijksveearts' genoemd. In 1915 gingen er stemmen op bij de Maatschappij voor Diergeneeskunde om deze titel te veranderen in 'dierenarts', dit gebeurde dan ook in de Statuten en het Huishoudelijk Reglement van de Maatschappij.³ Officieel werd pas in 1954 in de Wet op Uitoefening van de Diergeneeskunde de naam veearts geschrapt. In dit onderzoek wordt in de periode tot en met 1915 de titel 'veearts' gebruikt, daarna de titel 'dierenarts.'

Onder de 'Nederlandse Dierenbescherming' wordt verstaan de organisatie van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, opgericht in 1864. In het verslag wordt deze vereniging vaak NVBD of Dierenbescherming genoemd.

³ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof deel I* (Utrecht 1971) 311.

2 ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE DIERENBESCHERMING IN NEDERLAND

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gezocht op de vraag 'Wat is de geschiedenis van de Dierenbescherming in Nederland?'. Om daar achter te komen heb ik gekeken naar redenen tot het oprichten van Verenigingen tot Bescherming van Dieren in Nederland, en vervolgens naar de manier van werken van die Verenigingen. Achtereenvolgens komen aan bod de veranderende mens-dierrelaties in de periode 1850-1900, de veranderende moraal in genoemde periode, de totstandkoming van de eerste georganiseerde dierenbeschermingsorganisaties in Nederland en de werkzaamheden van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren vanaf de oprichting tot plusminus 1965.

2.2 VERANDERINGEN IN DE MENS-DIERRELATIE, 1850-1900

Nederlanders gingen in de tweede helft van de negentiende eeuw steeds intensiever gebruik maken van dieren. Niet alleen steeg de vleesconsumptie onder de bevolking, er werd vanaf de jaren veertig ook steeds meer vee geëxporteerd. Zo was bijvoorbeeld in 1861 het aantal uitgevoerde stieren, ossen, koeien en vaarzen naar Engeland 42 keer zo hoog als in 1843.⁴ Ook de uitvoer van schapen, lammeren en kalveren steeg sterk in die periode, bovendien namen ook Duitsland, België en Frankrijk steeds meer Nederlands vee af. Na 1880 werd er in plaats van levend vee ook steeds meer vlees geëxporteerd. Het vee werd geslacht in exportslachterijen.⁵ Vanwege de toenemende vraag in binnen- en buitenland steeg het aantal dieren in Nederland sterk. Zo nam het aantal varkens vanaf het midden van de negentiende eeuw tot het begin van de twintigste eeuw toe van 240.000 stuks tot bijna één miljoen.⁶ Om dit mogelijk te maken was een verandering in veehouderij en productie nodig. De kalveren werden in kleine hokken gehouden en er werden het gehele jaar biggen geboren die werden afgemest door varkensmesters in een zo kort mogelijke tijd. Vanwege militaire redenen werden er steeds meer paarden gefokt, er ontstonden paardenstamboeken en verenigingen voor het houden van dekhengsten. In 1918 waren er in Nederland zo'n 380.000 paarden, tegen 240.000 in 1850.⁷ In

⁴ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders, zeven eeuwen lief en leed* (Utrecht 1989) 71-95, aldaar 71. Het aantal stieren, ossen, koeien en vaarzen steeg van 770 naar 32.843.

⁵ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 71-95.

⁶ Knibbe, Merijn, *Agriculture in the Netherlands 1851-1950: production and institutional change* (Amsterdam 1993) 57-66, aldaar 64 graph 3.8.

⁷ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 75.

1874 werd het Nederlandsch Rundvee Stamboek opgericht, om de positie van het Nederlandse rundvee op de internationale markt te vergroten.⁸ Ook de visserij op de Noordzee steeg sterk halverwege de negentiende eeuw, het grootste deel van de vangst werd geëxporteerd. Daarnaast groeide de buitenlandse vraag naar wild en gevogelte, waardoor de gevolgen voor dieren in de vrije natuur steeds meer merkbaar werden.⁹

Niet alleen de consumptie van dieren steeg in bovengenoemde periode, er werden ook meer en meer dierexperimenten uitgevoerd. Halverwege de negentiende eeuw herleefde de fysiologie. De Utrechtse hoogleraar F.C. Donders beschikte al in 1849 over een 'inrichting voor experimentele fysiologie'. Dit stelde hem in staat ingewikkelde proeven te doen. In de jaren zestig van dezelfde eeuw hadden meerdere universiteiten al een fysiologisch laboratorium waar dierproeven uitgevoerd konden worden, deze proeven werden onmisbaar geacht voor de vooruitgang van kennis over levensverschijnselen.¹⁰

Er zijn meerdere verklaringen voor de intensivering van de dierhouderij in de tweede helft van de negentiende eeuw. Landen rondom Nederland raakten steeds meer geïndustrialiseerd, dit beïnvloedde ook de ontwikkeling van Nederland. Door liberalisering van de politiek en betere spoor- en waterwegen werd de toegang tot buitenlandse markten verbeterd en vice versa. Nederland groeide uit tot een belangrijke exporteur van levensmiddelen naar de buurlanden. In het bijzonder in Engeland was vanaf de jaren veertig van de negentiende eeuw een groeiende vraag naar vlees, hier werd op ingesprongen door Nederlandse boeren en handelaren.^{11,12}

Later gebeurde hetzelfde met Duitsland en andere landen. Het werd hierdoor voor boeren aantrekkelijker om hun veestapel uit te breiden. Ondertussen groeide ook de eigen bevolking, van drie miljoen in 1850 naar 5,2 miljoen in 1900¹³, wat ook leidde tot intensiever gebruik van dieren. De Nederlandse industrie groeide en samen met de uitbreiding van de handel en de toenemende bevolking leidde dit tot verstedelijking.²

2.3 VERANDERENDE MORAAL, 1850-1900

De verandering in dierhouderij leidde niet direct tot grote morele problemen onder de Nederlandse bevolking. Zowel protestanten als katholieken, de twee groepen die het sterkst vertegenwoordigd waren onder de bevolking in die tijd, waren van mening dat de mens een

⁸ Bieleman, J., *Five centuries of farming, a short history of Dutch agriculture 1500-2000*, (Wageningen 2010) 149-235, aldaar 189.

⁹ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 86.

¹⁰ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 83-84.

¹¹ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 84-87.

¹² Bieleman, J., *Five centuries of farming* 189.

¹³ Bieleman, J., *Five centuries of Farming* 149.

redelijk wezen was en een trap hoger stond dan dieren, hierdoor waren dieren ondergeschikt aan de mens. De evolutietheorie van Darwin, die na 1860 in het Nederlands werd vertaald, was hierop nauwelijks van invloed. De theorie sloeg voornamelijk aan bij biologen, slechts een kleine groep in de samenleving. Orthodox-protestanten en Katholieken stonden er niet voor open.¹⁴

De jacht op wilde dieren werd gerechtvaardigd door het argument dat deze dieren schade toebrachten aan gewas, vee of wildstand. Volgens het principe van de 'weidelijkheid' werd de jacht bovendien op een dusdanige manier beoefend dat de wildstand niet in gevaar kwam en het dier niet onnodig leed.¹⁵ Ook tegen dierproeven was weinig weerstand omdat ze noodzakelijk werden geacht om kennis te verkrijgen en de geneeskunde te verbeteren. Een groot deel van de bevolking had weinig besef van de intensiever wordende veehouderij, aangezien dit steeds meer achter gesloten deuren gebeurde. Ook regelgeving richtte zich voornamelijk op ongeregelde zaken die zich in het openbaar afspeelden.¹⁶

Een andere verklaring voor de verkleining van het morele probleem, is de opsplitsing van de dierenwereld in rangen en standen. Dit betekende dat sommige dieren waren bestemd om te werken of om op te eten, andere dieren waren er voor het plezier van de mens. Deze groep werd, onder invloed van de groeiende welvaart, wel steeds groter.¹⁷ Al aan het einde van de negentiende eeuw was er de opkomst van de draf- en rensport en in 1886 werd het eerste concours hippique georganiseerd. Ook verschenen er handleidingen over het verzorgen van huisdieren en kwamen er jachtverenigingen voor honden en kynologenverenigingen op.¹⁸ Vanaf 1857 was 'Kennis der natuur' een verplicht onderdeel van de lessen op de lagere school.¹⁹

2.4 DE EERSTE GEORGANISEERDE DIERENBESCHERMINGSBEWEGINGEN IN NEDERLAND

Op 11 mei 1864 kwamen te Den Haag zes heren bijeen. Dit waren P. Anderson, oud-commies bij het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland, mr. A.J.C. Maas Geesteranus, Haagsch gemeenteraadslid, J. Herman de Ridder, remonstrants leraar, mr. C. Schiffer van Bleiswijk, vice-voorzitter van de Maatschappij van Landbouw, G.S. de Veer, oud-lid van de Raad van State en mr. L.W. Zilcken, oud hoofdambtenaar van het departement van Binnenlandse Zaken.^{20, 21}

¹⁴ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 88.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 89.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 90.

¹⁹ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 95.

²⁰ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 97-128 aldaar 97.

Zij spraken over het oprichten van een vereniging “*ter voorkoming en beteugeling der kwelling en mishandeling van dieren*”. Ze plaatsten een oproep om “*nog eenige aanzienlijke ingezetenen van de Residentie uit te noodigen om zich aanvankelijk voor het lidmaatschap der toekomstige vereeniging te verklaren.*” Met succes, want op de volgende bijeenkomst waren 39 personen aanwezig. Op die dag, 25 augustus 1864, werd het eerste bestuur van de dierenbeschermings-

vereniging benoemd met als voorzitter George Severijn de Veer (1806-1891). De statuten van de vereniging, die ‘de ‘s-Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren’ (GVBD) werd genoemd, kregen goedkeuring op 18 oktober 1864. Koning Willem III verklaarde zich bereid als beschermheer op te treden.^{22, 23} Secretaris P. Anderson begon direct met het verzenden van 6.000 exemplaren van de statuten, vergezeld van een uitnodiging om lid te worden. Dit leidde er toe dat de Vereeniging eind 1865 al 580 leden telde.^{24, 25}

Afbeelding 1 De eerste voorzitter van de GVBD, G.S. de Veer.²⁶

Na 's Gravenhage volgden al snel andere steden. Rotterdam en Utrecht²⁷ hadden hun eigen vereniging in 1865, in 1867 volgde Amsterdam met de Sophiavereeniging. In 1871 werd in Leiden een vereniging opgericht en in 1872 te Haarlem. In 1875 ontstonden de Arnhemse en Dordrechtse vereniging. Ook kwamen in de jaren zeventig van de negentiende eeuw op verschillende plaatsen kinderverenigingen tot stand.^{28, 29}

Na enige tijd ontstonden onderlinge contacten tussen de verenigingen. In 1869 werd al een witboek met teksten van wetten et cetera met betrekking tot dierenmishandeling in andere landen aangeboden aan de Koning door de verenigingen uit Den Haag, Utrecht, Amsterdam en Rotterdam. Ook werd in dat jaar het tijdschrift *Androcles* opgericht waarmee een landelijk propagandablad en orgaan voor onderlinge communicatie tussen de verschillende verenigingen

²¹ Davids, C.A., ‘Aristocraten en juristen, financiers en feministen. Het beschavingsoffensief van de dierenbeschermers in Nederland vóór de Eerste Wereldoorlog,’ *Volkskundig Bulletin* 13 (1987) 157-200 aldaar 160.

²² Dobbe, J., Timmerman, B., Witte, N., *Dierenbescherming op de drempel van een nieuwe eeuw: 135 jaar Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren* (Den Haag 1999) 12-23 aldaar 12.

²³ Citaten zijn ontleend aan: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 97.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Dobbe e.a., ‘*Dierenbescherming op de drempel*’ 15.

²⁶ Afbeelding uit de collectie van de NVBD. Overgenomen uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 96.

²⁷ Het Utrechts Archief (HUA), Toegangsnummer 1341, Dierenbescherming Utrecht. Inventarisnummer 1: Notulen 1865-1873 april, eerste pagina.

²⁸ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 97-128.

²⁹ Davids, C.A., ‘Aristocraten en juristen, financiers en feministen’ 161.

ontstond.³⁰ In de inleiding werd de relatie van het tijdschrift, opgericht door de echtgenote van de secretaris van de GVBD Mevrouw M.J. van Manen-Thesing, met de verschillende verenigingen als volgt weergegeven: *“Androcles staat niet in verband met Vereenigingen tot bescherming van dieren; buiten weten, buiten medewerking of ondersteuning van deze, treedt hij geheel zelfstandig de wereld in; doch reeds in zijn eerste nommer is het hem behoefte de broederhand te bieden aan hen die als stichters dier Vereenigingen den moed hebben gehad om 't eerst de ijskorst van vooroordeel tegen dierenbescherming in ons vaderland te breken, aan hen die als bestuurders dier*

*vereenigingen, volharden in hunne pogingen om het lot onzer medeschepselen te verbeteren. (...) In het beschermingsverbond door die Vereenigingen onderling gesloten, wenscht Androcles te worden opgenomen; met jeugdige krachten, met ijver, moed en volharding, wil hij medewerken tot bereiking van een gemeenschappelijk doel, waarvan tallooze wezens de schoone vruchten zullen plukken en waardoor Nederland eene belangrijke schrede verder gebracht kan worden op de baan van volksbeschaving, veredeling en materieele welvaart”.*³¹

Afbeelding 2 Voorblad van de eerste uitgave van Androcles uit 1869.³²

De Haarlemsche Vereeniging kwam met het voorstel om een overleg te houden met afgevaardigden van de acht verenigingen die op dat moment bestonden. Dit leidde tot de oprichting van de federatie de ‘Algemene Nederlandsche Bond tegen het mishandelen van dieren’ in 1875. De grootste van de verenigingen, die uit Den Haag, wilde niet toetreden. Deze vereniging telde in 1875 al bijna de helft van alle georganiseerde dierenbeschermers in Nederland, ongeveer 2000, als lid. Een groot deel daarvan kwam van buiten de gemeente. Ook werd het werkveld niet beperkt tot de gemeente 's Gravenhage, er werden bijvoorbeeld ook petitieën aan de landelijke overheid gericht en de vereniging had correspondenten in diverse plaatsen. Al met al was de Haagsche vereniging al een landelijke vereniging en aansluiting bij de Algemene Nederlandsche Bond zou dan ook slechts betekenen dat de GVBD minder macht zou krijgen.^{33, 34} In *Androcles* werd het als volgt uitgelegd: *“De redenen waarom zij (de GVBD) zich niet bij de “Bond” heeft aangesloten zijn: de Ver. wil geen afstand doen van haar recht om petitiën bij de Hooge Regeering in te dienen en evenmin van hare vrijheid om in het belang der zaak op te*

³⁰ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 98-99.

³¹ Van Manen-Thesing, M.J., ‘Inleiding’, *Androcles* 1 (1869) 1-8, aldaar 1.

³² Afbeelding uit de collectie van de NVBD. Overgenomen uit Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 98.

³³ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 99.

³⁴ Davids, C.A., ‘Aristocraten en juristen, financiers en feministen’ 162.

treden, wanneer zij begrijpt zulks ook buiten de gemeente 's-Gravenhage te moeten en te kunnen doen. Zij acht zich niet gerechtigd om hare 400 leden buiten 's-Hage woonachtig, op eigen gezag als leden van den Bond aan dezen over te dragen en is des te meer ongenegen daardoor een aanzienlijk geldelijk verlies te lijden, omdat het uitbreiden van haren werkkring hare financiële behoeften doet stijgen. Zij is ongenegen om hare afdelingen aan den Bond op te offeren. Zij heeft bezwaar in het afstaan van 10% van de contributiën harer leden en vindt ten slotte 't haar toegekende stemrecht niet evenredig aan haar ledental.'³⁵

Op 25 april 1877 kreeg de Haagsche Vereeniging nieuwe statuten. Hierin was opgenomen dat in elke gemeente van Nederland een afdeling van de vereniging kon worden gevestigd, als minimaal twintig leden van de vereniging in die gemeente dat wensten. Bovendien kreeg de vereniging een nieuwe naam: 'de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren' (NVBD).³⁶ De Algemene Nederlandsche Bond werd vrij kort daarna, in 1878, opgeheven. Het ontstaan van de Nederlandsche Vereeniging betekende niet direct het ontbinden van de lokale verenigingen. Zo bestond de Utrechtse vereniging nog tot ongeveer 1890, hield de Leidse variant het tot 1910 vol en bleef de Arnhemse vereniging zelfs tot het eind van de Tweede Wereldoorlog actief.³⁷ De Sophiavereeniging in Amsterdam had het niet gemakkelijk, voornamelijk door geldgebrek en een zeer klein aantal leden, maar wist tot 1887 zelfstandig te blijven. Toen sloot het bestuur zich toch aan bij de NVBD. Dit betekende, in ieder geval voor de Sophiavereeniging, meer steun van de elite. Desondanks splitste de vereniging zich in 1905 weer af.³⁸

Op verschillende plaatsen in het land werden nog weer nieuwe verenigingen opgericht, grotendeels met hetzelfde doel als de NVBD. Vaak werden deze verenigingen na enkele jaren weer opgeheven, of ze gingen op in de grote Nederlandsche Vereeniging. Ondertussen ontstonden ook kleine verenigingen die zich op een specifiek type van dierenmishandeling richtten, zoals de Nederlandsche Bond ter Bestrijding van de Vivisectie, in 1890, de Bond ter Bestrijding van de Vogelmoord in 1892 en de Anti-Trekhondenbond in 1912.³⁹

Na de Tweede Wereldoorlog was er een sterke groei van het verenigingsleven. De aanhang van de NVBD werd zelfs verzesvoudigd tot 76.000 leden. Dit is te verklaren uit het feit dat de NVBD in die periode brede lagen van de bevolking bij de Dierenbescherming wist te betrekken.⁴⁰ In

³⁵ Anon., 'Binnenlands overzicht', *Androcles* 8 (1876) 75-82 aldaar 81.

³⁶ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 99-100.

³⁷ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 100.

³⁸ Davids, C.A., 'De Amsterdamse dierenbeschermers en het Palingoproer', *Ons Amsterdam* 35 (1983), 122-127.

³⁹ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 100-101.

⁴⁰ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 121.

1965 was het ledental van de NVBD ongeveer 67.000.^{41, 42} Aan het eind van de jaren '60 was het aantal afdelingen opgeklimmen tot 120, waarbij de meeste kernen zich bevonden in West- en Midden-Nederland.⁴³

De grootste en meest algemene dierenbeschermingsvereniging in Nederland is tot op heden altijd de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren gebleven. Daarom spitst dit onderzoek zich vooral toe op die vereniging.

2.5 DE WERKZAAMHEDEN VAN DE NEDERLANDSCHE VEREENIGING TOT BESCHERMING VAN DIEREN

De eerste doelen van de Nederlandsche Vereeniging waren het afschaffen van het gebruik van trekhonden, het welzijn van paarden en werkhonden verbeteren, het verbieden van staartcouperen bij honden, betere slachtvoorschriften en algemene wettelijke maatregelen.⁴⁴ De dierenbeschermers maakten onderdeel uit van het zogenaamde burgerlijk beschavingsoffensief in Nederland. Dit was gericht op het verheffen van de zedelijkheid van de burgers. Zij maakten daarbij gebruik van twee soorten middelen: 'het opwekken ten goede van de welgezinden' en 'het bedwingen van het kwaad bij de onwilligen'.⁴⁵ Ondanks dat zich onder de leden voornamelijk de Nederlandse elite bevond, werd het erg belangrijk gevonden de lagere klassen te beschaven.

Zodra de dierenbeschermers zich hadden verenigd wilden zij dierenmishandeling 'als zodanig' strafbaar stellen. Rond de tijd van oprichting was er namelijk nog geen enkele rijkswet in Nederland die het mishandelen van dieren op zichzelf afkeurde. Nederland liep hiermee achter op andere Europese landen. Er waren wel enkele verordeningen van lagere overheden maar hierbij ging het over specifieke misbruiken en niet om mishandeling als zodanig. Al in 1865, en opnieuw in 1869, richtten de Hagenaren zich met een Ontwerp van Wet en een Memorie van Toelichting bij Koning Willem III. Op 22 juni 1870 verklaarde de Minister, dat *"het wenschelijk (was) dat het vervatte verzoek in nadere overweging (werd) genomen bij de zamenstelling van een nieuw Wetboek van Strafrecht"*.⁴⁶ In 1874 werd het verzoek dringender, vele notabelen uit Rotterdam en adellijke dames uit het hele land en zelfs de SPCA uit Londen deden een verzoek aan Willem III om dierenmishandeling bij wet strafbaar te stellen. In 1875 werd in de Wet tot vaststelling van bepalingen bij het voorkomen van hondsdelheid een artikel opgenomen dat het

⁴¹ NVBD, *Jaarboek 1965*, (Den Haag, 1965) 37.

⁴² Zie voor een ontwikkeling van het ledental Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 104.

⁴³ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 108.

⁴⁴ Dobbe e.a., *'Dierenbescherming op de drempel'* 13.

⁴⁵ Davids, C.A., 'Aristocraten en juristen, financiers en feministen' 174.

⁴⁶ Geciteerd uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 137.

opzettelijk mishandelen van een hond of kat strafbaar stelde.⁴⁷ Deze bepaling werd gepresenteerd als *“een antwoord op de verwijten van de ijverige voorstanders der dierenbescherming, dat Nederland het eenige land in Europa is, waar geen voorschriften tegen het kwellen of mishandelen van dieren bestaan”*. Het doel van deze bepaling was niet het tegengaan van mishandeling van honden en katten, maar het voorkomen van hondsdelheid.⁴⁸

In 1886 werden twee bepalingen in het Wetboek van Strafrecht opgenomen: een algemeen verbod op dierenmishandeling (art. 254 Wetboek van Strafrecht) en een verbod om last- en trekdieren te zwaar te belasten en dieren op een wijze te vervoeren waarbij zij pijn leden (art. 455 Wetboek van Strafrecht). Hierbij werd er vanuit gegaan dat slachtoffer van dierenmishandeling niet het dier was, maar de mens die van de mishandeling getuige was en daardoor gekwetst werd in zijn zedelijke gevoelens. Ook werd besloten dat alleen “opzettelijk” wreed behandelen van dieren strafbaar werd. In artikel 254 wordt vermeld: *“De opzet moet mede op wreedheid gericht zijn. De physiologische proeven, het snijden van dieren en in het algemeen elke handeling, die eene regtmatige, geoorloofde oorzaak heeft, waarbij het toegebragte leed slechts middel is, valt buiten het voorschrift. Alleen noodeloos aangedane smart, die niet door eenig maatschappelijk of wetenschappelijk belang geboden wordt, is strafbaar”*.⁴⁹

De dierenbeschermers zijn verheugd dat er eindelijk een wet is op het gebied van dierenmishandeling, zo schrijft men in *Androcles*: *“Indien de bevoegde autoriteiten bovenstaande artikelen toepassen volgens de bedoeling van den wetgever, dan kan de toestand der dieren in ons vaderland, vanaf 1 september e.k., inderdaad eene aanmerkelijke verbetering ondergaan.”*⁵⁰

Toch viel de toepassing van de wet in de praktijk nog tegen aangezien men alleen strafbaar was als er sprake was van kwetsing van de zedelijkheid of er opzettelijk was gericht op wreedheid. Hierdoor was het lastig vast te stellen of er daadwerkelijk sprake was van dierenmishandeling. Artikel 254 bleek geen effectief middel te zijn om dierenmishandeling tegen te gaan. Het zou echter nog jaren duren voordat de wet werd aangepast.⁵¹

Om te zorgen dat de bepalingen gehandhaafd werden, besloten de verschillende verenigingen om politieagenten te gaan steunen. In Den Haag kregen veldwachters minstens één gulden per uitgeschreven proces verbaal, hierdoor vloog het aantal verbalen omhoog. Ook werden eigen

⁴⁷ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 138.

⁴⁸ Bordes, M.E.C. de, ‘*Dieren in het geding, een juridisch-historische analyse van het verbod op dierenmishandeling*.’ (Den Haag 2010) 39-52 aldaar 40.

⁴⁹ Citaat uit: Bordes, M.E.C. de, ‘*Dieren in het geding*’ 42-43.

⁵⁰ Anon., ‘Het nieuwe wetboek van strafrecht.’ *Androcles* 18 (1886) 93-94 aldaar 93.

⁵¹ Bordes, M.E.C. de, ‘*Dieren in het geding*’ 45-55, jurisprudentie bij Artikel 254 en 455.

veldwachters aangesteld, zij mochten als 'onbezoldigd rijksveldwachter' proces-verbaal opmaken en hadden als enige taak het waken voor de goede behandeling van dieren.^{52,53}

Afbeelding 3 Een inspecteur van de NVBD aan het werk omstreeks 1920.⁵⁴

De vereniging betaalde hun loon en uniform en gaf extra's bij het uitschrijven van een verbaal. In 1877 was bij 91 van de 138 gevallen de rechtszaak begonnen met een verbaal van één veldwachter van de NVBD. Ook waren er dierenbeschermers die voor zichzelf de bevoegdheid van onbezoldigd rijksveldwachter aanvroegen en kregen, zij mochten nu zelf processen verbaal uitschrijven en dit werkte zeer goed, als *“een middel van zeer grooten moreelen invloed, daar hij, die een dier wil mishandelen, in elken heer een Rijksveldwachter kan onderstellen”*.⁵⁵

Pas in 1920 werd artikel 254 herzien, iets waar de dierenbeschermers erg blij mee waren. De NVBD heeft zelf niet veel bijgedragen aan de wijziging van het Artikel, de vereniging hield zich meer bezig met het bevorderen van wetgeving voor specifieke misbruiken zoals het zitten op hondenkarren.⁵⁶ In de loop van de twintigste eeuw werden de eerste acties rondom een nieuwe 'Wet op de Dierenbescherming' op touw gezet. Het zou uiteindelijk tot 1961 duren voor de 'Wet op de dierenbescherming' van kracht werd. Hierin werden trekhonden verboden, maar de jacht, bio-industrie en proefdieren kwamen in deze wet niet aan bod.⁵⁷

⁵² Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 139.

⁵³ Davids, C.A., 'Aristocraten en juristen, financiers en feministen' aldaar 177.

⁵⁴ Afbeelding uit collectie NVBD. Overgenomen uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 142.

⁵⁵ Citaat uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 139.

⁵⁶ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 140.

⁵⁷ Dobbe e.a., *'Dierenbescherming op de drempel'* 18.

Vanaf 1943 had de NVBD een directeur, George Nieuwenhuijsen, die de leiding had over het bureau van de NVBD, wat zich bevond in Den Haag. Hij hield zich bezig met een combinatie van bureauwerk, zoals het aanleggen van documentatie en het voorbereiden van vergaderingen, en veldwerk, waarbij hij sprak voor alle bevolkingsgroepen van Nederland.⁵⁸

⁵⁸ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 125.

3 DE MOTIVATIE VAN DE DIERENARTS OM ZICH IN TE ZETTEN VOOR DE NEDERLANDSE DIERENBESCHERMING

3.1 INLEIDING

De tweede vraag die ik wil beantwoorden is: 'Wat zou een motivatie zijn voor de dierenarts om zich in te zetten voor de Nederlandse Dierenbescherming?'. Om hier achter te komen heb ik eerst gekeken naar het ledenbestand van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren. Vervolgens heb ik de methoden van de Vereeniging om mensen te motiveren lid te worden en zich in te zetten voor de Dierenbescherming onderzocht. Daarna heb ik het beeld dat dierenartsen hadden van de Dierenbescherming vanaf de oprichting tot 1964 onderzocht. De eerste uitgave van het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt (TvVeV)* verscheen in 1863. Dit is het tijdschrift dat werd uitgegeven door de Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde in Nederland, sinds 1915 Maatschappij voor Diergeneeskunde, de beroepsvereniging voor veeartsen. Voor dit onderzoek heb ik alle jaargangen van 'het *Tijdschrift*' tot en met 1965 doorgenomen, hierbij is in de inhoudsopgave gelet op artikelen die te maken hadden met dierenbescherming in de breedste zin van het woord. Vanaf 1902 heette het tijdschrift '*Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*' (TvV) en sinds 1916 luidt de naam '*Tijdschrift voor Diergeneeskunde*' (TvD). Daarnaast heb ik alle notulen van algemene en bijzondere vergaderingen van de Maatschappij doorgelezen, op zoek naar uitspraken over de NVBD of aanverwante verenigingen. Daarnaast heb ik jaargang 1 (1869) tot en met jaargang 32 (1900) van '*Androcles*, maandschrift aan de belangen van dieren gewijd' doorgenomen op zoek naar artikelen over veeartsen, hun werk en hun relatie met de NVBD.

3.2 LEDENBESTAND VAN DE NEDERLANDSCHE VEREENIGING TOT BESCHERMING VAN DIEREN

In de periode vóór de Eerste Wereldoorlog bestond de Nederlandsche Vereeniging voornamelijk uit mannen, van de 39 oprichters waren er 4 vrouw.⁵⁹ In 1870 was 22,0% van de leden vrouw en in 1914 was dit 40,0%.⁶⁰ In 1870 had 13,7% van de leden een academische titel (mr., dr., Prof., of de aanduiding arts, veearts of notaris), in 1914 was het aandeel van academici 6,8%, een hoog percentage als je het vergelijkt met de grootte van de groep academici in Nederland. Ook de groep aristocraten binnen de Vereeniging was groot.⁶¹ Historicus Karel

⁵⁹ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 115.

⁶⁰ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 115 aldaar tabel 3.

⁶¹ Davids, C.A., 'Aristocraten en juristen, financiers en feministen' aldaar 167 tabel 3 en 4.

Davids deed onderzoek naar de beroepsgroepen binnen de Afdeling Rotterdam van de NVBD, hieruit bleek dat er naar verhouding veel mensen werkzaam in de dienstensector lid waren van de Vereeniging en juist weinig mensen die werkten in de nijverheid en het verkeerswezen.⁶²

Zoals gezegd sloten zich aanvankelijk voornamelijk mensen uit de elite aan bij de dierenbeschermingsbewegingen. Dit was vooral omdat zij beseften dat zij zélf een onbeschaafde indruk zouden maken – in het buitenland – wanneer zij niets aan dierenbescherming zouden doen. Dit was vooral te zien in Rotterdam, een stad die sterk afhankelijk was van Duitsland. De Rotterdamse elite nam het gedrag over van de Duitse partners.⁶³

Binnen de dierenbeschermingsbeweging hebben artsen geen vooraanstaande rol gespeeld, ofschoon er wel een aantal lid is geweest van de Nederlandsche Vereeniging. Onder de 2300 ondertekenaars van een request van de vereniging uit 1882, waarin om “beperking der vivisectie” werd gevraagd, bevonden zich slechts dertien doktoren; alle dertien werden met naam en toenaam in *Androcles* genoemd als “*Med. Doctoren die den moed hadden, voor hunne overtuiging uit te komen*”.⁶⁴ Bij dit beschavingsoffensief hebben medici dus geen voorhoede gevormd, maar een achterhoede.

Tussen 1895 en 1930 groeide het ledental van de NVBD sterk maar het elitaire karakter veranderde nog niet. Het aandeel aristocraten en academici was in 1914 nog bijna 13%.⁶⁵ Pas tussen de Tweede Wereldoorlog en de jaren '50 werden de verschillende bevolkingslagen evenrediger vertegenwoordigd onder de leden van de NVBD. Het is echter niet bekend hoe de verdeling van de verschillende groepen precies was.⁶⁶

3.3 ARGUMENTEN VAN DE NEDERLANDSCHE VEREENIGING TOT BESCHERMING VAN DIEREN

Tegenwoordig berust de gedachte van de Dierenbescherming op ‘erkenning van de intrinsieke waarde van het dier’, wat betekent dat dieren zelfstandige wezens zijn. Bovendien heeft de mens een ‘zorgplicht’ ten opzichte van het dier, aldus de NVBD.⁶⁷ Rondom de oprichting van de dierenbeschermingsbewegingen werden heel andere argumenten gebruikt. Bij het adres aan Koning Willem III aangaande wettelijke bepalingen tegen het mishandelen van dieren werd

⁶² Davids, C.A., ‘Aristocraten en juristen, financiers en feministen’ aldaar 169 tabel 5.

⁶³ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 118.

⁶⁴ Het adres is te lezen in *Androcles* 14 (1882) 169-170 met een memoire van toelichting op 170-175. De namen van de medici worden genoemd in het artikel ‘Dierenbescherming in de Tweede Kamer der Staten Generaal’ door Salomon, *Androcles* 15 (1883) 1-9 aldaar 7.

⁶⁵ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 109.

⁶⁶ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 110.

⁶⁷ <http://www.dierenbescherming.nl/grondbeginselen> laatst geraadpleegd op 27 november 2012.

bijvoorbeeld gezegd dat *“bij de tegenwoordige hoogte, welke de menschelijke beschaving en ontwikkeling gebruikt heeft, (...) genoemde strafbepalingen onmisbaar (waren) te achten in elke Christelijke Staatsinrichting”*. Het was voor hen van belang dat bescherming werd verleend *“aan schepselen wier ontwijfelbaar recht daarop van den Hoogsten Wetgever is uitgegaan en door Hem geëvenredigd is aan het nut dat zij der Maatschappij aanbrengen”*.⁶⁸ Naast dit religieuze argument werd aangevoerd dat het tegengaan van dierenmishandeling de zedelijkheid zou bevorderen en dat de *“materieele welvaart der natie”* zou toenemen.⁶⁹ Bovendien vond men dat, zo is te vinden in het jaarverslag van 1867: *“de bestemming van het dier voorzeker is om den mensch tot nut en dienst te wezen; doch daarentegen is de mensch verplicht zijn trouwen helper te beschermen en behoorlijk te verzorgen, hem niet dood te sloven, te vertreden, in één woord te misbruiken”*.⁷⁰

Dit klinkt allemaal heel aannemelijk, toch klonken er vanuit de bevolking ook andere geluiden. Vaak werd er gezegd *“begin met vereenigingen tot bescherming van menschen op te richten; eerst daarna hebben vereenigingen tot bescherming van dieren recht van bestaan”*.⁷¹ Hierop werd door dierenbeschermers gerepliceerd dat in feite ieder mens zijn eigen bescherming heeft, doormiddel van de rede en de spraak, en daarom kan de mens zichzelf en zijn naasten beschermen.⁷² In *Androcles* werd dit als volgt weergegeven: *“Vereenigingen t.b.v.d. zijn de rationeele toepassing van „eendracht maakt macht” op de beschermingszaak. Ieder afzonderlijk kunnen de weldenkenden onmogelijk hunne medeschepselen van lagere soort voor wreedheid, voor de gevolgen van achteloosheid en onkunde beschermen. Vereenigd, kunnen zij omtrent het dierenrijk volbrengen wat de wil van God, hun geweten en de rechten van levende en gevoelende schepsels van hen eischen”*.⁷³ De auteur besluit het artikel met de woorden *“de waarachtige beginselen der dierenbescherming zijn de wil van God, het geweten van den mensch en de rechten der dieren”*.⁷⁴

De dierenbeschermers probeerden het publiek op diverse manieren te bereiken. Zo werden er biljetten opgehangen op stations met hierop vermanende slagzinnen. Ook werden brochures uitgegeven omtrent bijvoorbeeld slachtmethoden, de verzorging van huisdieren en wetgeving. Het publiek kreeg inzicht in de werkwijze van de dierenbeschermingsverenigingen door middel van het blad *Androcles* en *De Dierenvriend*.⁷⁵ Er werd veel belang gesteld in het bereiken van de

⁶⁸ Citaten uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 130.

⁶⁹ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 131.

⁷⁰ Citaten uit: Dobbe, J., e.a., *‘Dierenbescherming op de drempel’* 14.

⁷¹ Anon., ‘Heeft de dierenbescherming recht van bestaan?’ *Androcles* 7 (1875) 1-9 aldaar 1.

⁷² Anon., ‘Heeft de dierenbescherming recht van bestaan?’ 1-9.

⁷³ Anon., ‘Heeft de dierenbescherming recht van bestaan?’ 8.

⁷⁴ Anon., ‘Heeft de dierenbescherming recht van bestaan?’ 9.

⁷⁵ Dobbe e.a., *‘Dierenbescherming op de drempel’* 21.

jeugd, hiervoor werd contact gezocht met onderwijzers aan wie werd verzocht op school aandacht te besteden aan dierenbescherming.⁷⁶

Omtrent 1920 deed de vereniging haar uiterste best om een mentaliteitsverandering onder de Nederlanders te bewerkstelligen. Eind jaren twintig werden commissies gevormd die een bepaald onderdeel van het propagandawerk onder hun hoede namen. Zo werden door de Werkgroep 'Dierenbescherming en Opvoeding' onderwijzers en jeugdleiders voorgelicht.⁷⁷ Propaganda werd goed voorbereid, met hulp van de Sirach Bartholomeus Criellaert Stichting die als doel had *'de aanschaffing en het verspreiden op de ruimst mogelijke wijze over het geheele Rijk der Nederlanden van beknopte, zakelijke, deskundige, onderrichtende en kosteloze*

*geschriften van dierenbeschermenden aard en tevens, zoo nodig, het samenstellen en bewerken van deze geschriften.'*⁷⁸ Hierdoor kon het maandblad *Dierenbescherming* worden uitgegeven, vanaf 1920, en werden er diverse brochures gemaakt. De NVBD kreeg een eigen algemeen inspecteur en later ook regionale inspecteurs, welke in de gaten hielden waar het goed en slecht ging op het gebied van dierenbescherming. Samen vormden zij de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming. Sinds 1972 is de Stichting Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming een zelfstandig onderdeel van de Dierenbescherming⁷⁹

Afbeelding 4 Propagandazegel van de NVBD, waarschijnlijk jaren '30.⁸⁰

3.4 DIERENBESCHERMERS EN DIERENARTSEN

*"Tot de hoofdplichten van de NVBD behoort: (...) bevordering van waarachtige veeartsenijkunde, - in tegenstelling met die, welker hoofdzaak is wreede en daarom ongeoorloofde, bovendien meestal nuttelooze onderzoeken en proefnemingen op levende dieren te bewerkstelligen."*⁸¹ Deze doelstelling van de NVBD werd al beschreven in 1879. Toch lijken alle argumenten met betrekking tot religie en menselijke beschaving van de NVBD er vooralsnog niet op gericht veeartsen aan zich te binden. Veeartsen lijken zich ook niet erg geroepen te voelen om zich met dierenbescherming bezig te houden. In het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt*, wordt in de eerste twintig jaar (twaalf jaargangen) niet gesproken over het beschermen van dieren. In

⁷⁶ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 121.

⁷⁷ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 124

⁷⁸ Citaat uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 122-123.

⁷⁹ Dobbe e.a., *'Dierenbescherming op de drempel'* 20.

⁸⁰ Afbeelding uit collectie NVBD, overgenomen uit Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 122.

⁸¹ Anon., 'Dierenbescherming een vrucht van beschaving', *Androcles* 11 (1879) 1-8 aldaar 5.

de jaren daarna komen dierenbeschermingsorganisaties voornamelijk negatief naar voren in genoemd tijdschrift, vanwege hun bemoeienis met de vivisectie aan 's Rijks Veeartsenijschool.⁸² In *Androcles* werden in die tijd vrijwel alleen buitenlandse veeartsen geciteerd, het gebeurde niet vaak dat een Nederlandse veearts werd aangehaald. En wanneer dit wel gebeurde was het ook vaak negatief, dit ging dan ook met name over de vivisectie aan de Veeartsenijschool.⁸³ Er waren ook enkele positieve uitzonderingen, zoals een artikel van paardenarts J.J.Hinze⁸⁴, maar toch lijkt het er op dat veeartsen voornamelijk werden genoemd wanneer dit in het straatje van de dierenbeschermers paste.

Historicus Davids viel ook op dat de rol van biologie en diergeneeskunde tot de Eerste Wereldoorlog zeer klein was.⁸⁵ Tijdens de Eerste Wereldoorlog en het Interbellum kwamen dierenbeschermers en wetenschapsbeoefenaars dichter bij elkaar aldus Davids. Er werden toen meer argumenten van veeartsen gebruikt en in het hoofdbestuur van de NVBD namen veterinairanen plaats.⁸⁶

Al met al leken er in de negentiende eeuw weinig argumenten te zijn voor de veearts om zich wél actief in te zetten voor de Dierenbescherming. Dit veranderde in de loop van de twintigste eeuw. Veeartsen werden toen meer uitgenodigd om hun kennis te delen en wetenschappelijke inbreng op diverse standpunten van de dierenbescherming te leveren. Vanuit de kant van de veeartsen werd hier niet veel ruchtbaarheid aan gegeven. Zo was bijvoorbeeld voornoemd paardenarts J.J. Hinze actief binnen de Dierenbescherming, hij was onder andere bestuurslid van de Afdeling Haarlem van de NVBD.⁸⁷ In zijn necrologie wordt over zijn activiteiten voor de NVBD met geen woord gerept.⁸⁸ De vraag is natuurlijk of hij zelf weinig sprak over zijn werkzaamheden voor die vereniging of dat de necroloog het van weinig belang vond... Ook boeken die veterinairanen schreven in samenwerking met de dierenbescherming vielen nauwelijks op onder veeartsen. *'De Halssnede en het Schietmasker'*, geschreven door plaatsvervangend districtsveearts D. van Gruting en uitgegeven door de Leidsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, werd niet genoemd in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*.⁸⁹

⁸² Dit begint in 1883 wanneer vivisectie wordt besproken bij de 20^e en 21^e Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde (TvVeV 1888 184-191 en 265-269).

⁸³ Zie bijvoorbeeld 'Vivisectie' in *Androcles* 4 (1872) 95-113 en 'Binnenlandsche Berichten' in *Androcles* 13 (1880) 25-29.

⁸⁴ Hinze, J.J., 'Een woord aan paardenliefhebbers en hoefsmiden', *Androcles* 6 (1874) 37-56.

⁸⁵ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 133.

⁸⁶ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 134.

⁸⁷ Anon., 'Binnenlandse Berichten', *Androcles* 5 (1873) 81-84.

⁸⁸ Van Esveld, 'Necrologie Johannes Jacobus Hinze', *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* (TvV) 35 (1908) 519-520.

⁸⁹ D. van Gruting, *De Halssnede en het Schietmasker* (Leiden, 1902) 3^e druk. Dit drukwerk is uitgegeven in opdracht van de Leidsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.

In 1926 werd door het hoofdbestuur van de NVBD de 'Commissie ter verbetering van toestanden bij de exploitatie van vee en pluimgedierte', Commissie A, opgericht.⁹⁰ Hierin nam onder andere kolonel-paardenarts buiten dienst Willem van der Burg plaats. Op initiatief van deze commissie werd een themanummer voor het blad *Dierenbescherming* gemaakt, waaraan diverse deskundigen uit landbouwonderwijs en diergeneeskunde meewerkten. Onder andere de veterinairen W. van der Burg, Professor van der Kaay, H.A. Pulles en Professor H.M. Kroon schreven hiervoor artikelen.⁹¹ Op deze manier probeerde de NVBD meer wetenschappers bij haar werk te betrekken om zodoende argumenten meer steun te kunnen geven.

Treffend vond ik een lezing die dierenarts Bruyel in 1928 hield in de vergadering van de Afdeling Groningen-Drenthe van de Maatschappij voor Diergeneeskunde. Hij beschreef hierin het verschil tussen dierenbescherming op het platteland en in de stad. Op het platteland, waar het leven vaak nog zwaar was voor de mensen, was men over het algemeen niet snel medelijdend tegenover dieren. *"Den bond voor dierenbescherming heeft haar meeste aanhangers in de groote steden en naar het mij toeschijnt vooral bij menschen, die niet, of allen bij uitzondering, met de practische veeteelt in aanraking komen. (...) De dierenbeschermers zijn langs theoretischen weg tot de conclusie gekomen, dat het gevoelsleven van de dieren gelijk is aan dat der menschen en verder in de omstandigheid, dat zij zelve het leven zien van de luxe-zijde en de dieren in deze luxe willen laten deelen."*⁹² Bruyel veroordeelde enkele 'theoretische dierenbeschermers' waaronder Kroon, die pleitte voor een wet aangaande huisvesting voor dieren. Kortom, het beschermen van dieren werd gezien als iets waar de tijd nog niet rijp voor was. Uiteraard moest men wel letten op het welzijn van dieren maar men mocht dan ook zeker de belangen van de eigenaar niet uit het oog verliezen.

Hugo van Poelgeest, voorzitter van de NVBD, installeerde in 1949 de 'Dierenbeschermingsadviesraad'. Deze raad omvatte diverse adviescommissies met daarin personen die deskundig waren op een bepaald gebied. Pas in de jaren zeventig werd de expertise van de diverse commissieleden regelmatig door de NVBD ingeschakeld.⁹³ De commissies liepen sterk uiteen qua onderwerp, zo waren er bijvoorbeeld commissies voor wetgeving, dierenverpleging en asielen, opvoeding en propaganda, het slachtvraagstuk en evenwicht in de natuur.⁹⁴ Van Poelgeest meende dat dierenbeschermers, als ze het tegen officiële instanties wilden opnemen, niet zonder de hulp van deskundigen zoals biologen, dierenartsen et cetera konden.⁹⁵

⁹⁰ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 134.

⁹¹ *Dierenbescherming* 8 (1927) 125-160.

⁹² Bruyel, J., 'Dierenmishandeling en dierenbescherming', *Tvd* 55 (1928) 404-406 aldaar 405.

⁹³ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 134.

⁹⁴ Zie de diverse jaarverslagen van de NVBD.

⁹⁵ Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 135.

Naarmate er meer veeartsen actief werden binnen of voor de Dierenbescherming kwam hiervoor ook meer aandacht vanuit de beroepsgroep. De vraag blijft wel wat er eerder was; de aandacht vanuit de beroepsgroep of de toenemende activiteit van veeartsen? Op een gegeven moment gingen dierenartsen elkaar ook meer oproepen om bij te dragen aan de bescherming van dieren. Dit begon in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Zo schreef dierenarts Maillie in 1955 dat *“nu de dierenbescherming in Nederland in het middelpunt der belangstelling komt te staan en pers en radio steeds meer hun steun en medewerking verlenen, ook dat deel der Nederlandse dierenartsen, hetwelk zich tot nu toe nog afzijdig hield, niet meer achter (mag)blijven.”*⁹⁶ En in 1956 schreef Dr. Zwart: *“Van harte hopen wij dat dit simpele woord als gevolg zal hebben, dat alle dierenartsen die dit lezen – voorzover zij dit nog niet deden – zich scharen bij de Ned. Ver. Tot Bescherming van Dieren.”*⁹⁷

Deze oproepen om bij te dragen aan de Dierenbescherming waren er uiteraard niet alleen vanwege het belang voor de dieren. Soms was er ook eigenbelang bij. Zo werd er in Amsterdam al vrij vroeg diergeneeskundige hulp aan armen verleend met hulp van de dierenbescherming, Dr. Klarenbeek waarschuwde hierbij voor kwakzalverij, een fenomeen dat in Engeland veel werd gezien bij deze klinieken.⁹⁸ Het punt van de leken en kwakzalvers was, en is, lastig voor dierenartsen. Zo waren veel dierenartsen bijvoorbeeld tegen het couperen van de staart van paarden, echter men was bang dat als de dierenarts weigerde deze ingreep uit te voeren, dat een leek het dan zou gaan doen. Uiteindelijk werd in een Algemene Vergadering van de Maatschappij voor Diergeneeskunde toch besloten om in samenwerking met de stamboeken op een coupeerverbod aan te sturen.⁹⁹ Ook Professor Wester zag wel heil in het recht van dieren op bescherming, vanwege de voordelen voor de dierenarts die hier aan verbonden waren. Hij ontleende dit aan wetten in Duitsland en Noorwegen waarin het dier recht had op bescherming en waarin veeartsen een hoofdrol kregen bij de bestrijding van dierenmishandeling. Hij merkte op dat operaties in deze landen nog slechts door veeartsen mochten worden verricht. Hierdoor stegen betekenis en aanzien van de veeartsenijkunde en van de veeartsen enorm, aldus Wester.¹⁰⁰

Hieruit blijkt dat de argumenten voor dierenartsen om, in de loop van de twintigste eeuw, zich te gaan inzetten voor de dierenbescherming(sverenigingen) twee kanten kent; men werd zich

⁹⁶ Maillie, H., ‘Ingezonden, Dierenarts en dierenbescherming’, *Tijdschrift voor Diergeneeskunde (TvD)* 80 (1955) 1202.

⁹⁷ Zwart, S.G., ‘Dierenarts en dierenbescherming’, *TvD* 81 (1956) 512-518 aldaar 518.

⁹⁸ Klarenbeek, A., ‘Diergeneeskundige hulp voor armen’, *TvD* 53 (1926) 888-890.

⁹⁹ Haan, W.A. de, ‘Verslag van de 92e Algemeene Vergadering van de Maatschappij voor Diergeneeskunde gehouden op vrijdag 13 en zaterdag 14 december 1946’, *TvD* 72 (1947) 263-268 aldaar 267. Dhr. Hibma van de Afdeling Friesland dient een voorstel in tot het verkrijgen van een coupeerverbod voor paarden.

¹⁰⁰ Wester, J., ‘De psychologie van dieren en de veeartsenijkunde’, *TvD* 72 (1947) 800-809 aldaar 807.

er enerzijds meer van bewust dat dieren rechten hebben en was van mening dat dierenartsen niet meer konden achterblijven bij de rest van Nederland. Anderzijds zag men het ook als een kans om kwakzalverij uit te bannen en zelf een betere positie en meer aanzien te krijgen.

4 DIERENARTSEN DIE ZICH INZETTEN VOOR DE NEDERLANDSE DIERENBESCHERMING

4.1 INLEIDING

De volgende vraag in het onderzoek naar de rol van de dierenarts bij de oprichting en ontwikkeling van de Nederlandse Dierenbescherming is: 'Welke dierenartsen zetten zich in voor de Nederlandse Dierenbescherming?'. Dit heb ik onderzocht aan de hand van de *Tijdschriften* van de Maatschappij voor Diergeneeskunde, de maandbladen *Androcles* en *Dierenbescherming* en de jaarverslagen van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming voor Dieren. In het archief Dierenbescherming/Van Poelgeest, opgeslagen in het Nationaal Archief te Den Haag, heb ik correspondentie tussen dierenartsen en dierenbeschermers gelezen. De overzichten van de bestuursleden van de NVBD heb ik vergeleken met de 'lijst van veeartsen' die vanaf 1886 in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt* stond. Hierin stonden de namen van alle veeartsen in Nederland. Vanaf 1887 verscheen de *Veterinaire Almanak* waarin ook lijsten van veeartsen waren opgenomen, daarom heb ik de overzichten van bestuursleden ook met deze lijsten vergeleken.

Uiteindelijk ontstond er een flinke lijst met veeartsen en dierenartsen die zich op een of andere manier hebben ingezet of uitgesproken voor de Dierenbescherming. Het was niet mogelijk om ze allemaal op te nemen in dit verslag, ik heb er de meest 'opvallende' er uitgezocht. Dit waren voornamelijk veterinairanen die vrij bekend zijn, zoals leraren aan de Veeartsenijschool of Veeartsenijkundige Faculteit. Ook dierenartsen die veel hebben geschreven voor en over de Dierenbescherming zijn in dit hoofdstuk opgenomen. Hoewel de eerste vrouwelijke dierenarts, Jeannette Voet, in 1930 afstudeerde, heb ik in genoemde bronnen geen vrouwelijke dierenartsen kunnen vinden die zich actief hebben ingezet voor de Dierenbescherming.

Het viel me op dat de NVBD er 'trots' op was dierenartsen in haar achterban te hebben. In jaarverslagen staat alleen bij bestuursleden die dierenarts waren het beroep vermeld. Zo zaten er bijvoorbeeld in 1922 in de diverse afdelingsbesturen elf dierenartsen, die met naam en toenaam werden vermeld.¹⁰¹ Hieronder volgt een overzicht van veeartsen en dierenartsen die actief waren binnen de Dierenbescherming.

¹⁰¹ NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 50, verslag over 1922 p. 76-92.

4.2 P.H.J. WELLENBERGH

Petrus Wellenbergh (1814-1875) studeerde zoölogie en medicijnen en was dus geen veearts. Omdat hij directeur van 's Rijks Veeartsenijschool was, is hij toch opgenomen in het rijtje actieve dierenartsen. Hij voerde het directoraat van 's Rijks Veeartsenijschool van 1 maart 1851 tot 1 april 1872. De verstandhouding met leraren en leerlingen was slecht, vooral in de laatste jaren.¹⁰² Wellenbergh werd uitgenodigd tot medewerking bij de oprichting van de Utrechtsche Vereeniging ter Bescherming van dieren in 1865, "*welke uitnoodiging met de meeste welwillendheid werd aangenomen.*"¹⁰³ Hij bleef bestuurslid tot 1872. Aan de notulen te zien

speelde Wellenbergh geen grote rol binnen de Utrechtsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren. Wel heeft hij daar in een commissie gezeten welke de statuten van de Vereeniging moest opstellen. Ook waarschuwde hij voor overdrijving, zo zei hij over het boekje *'Bede der redelooze dieren'* dat hij in dat boekje "*eenige ziekelijke overdrijving heeft bespeurd en een zekere tendens van rigting waarmede hij zich niet kan vereenigen.*"¹⁰⁴ Het lijkt erop dat Wellenbergh voornamelijk in het bestuur zat vanwege zijn naam of zijn functie als directeur van 's Rijks Veeartsenijschool. Ik kreeg uit de notulen niet het idee dat hij voor de vereniging veel betekend heeft.

Afbeelding 5 P.H.J. Wellenbergh.¹⁰⁵

4.3 G.J. HENGVELD

Veearts Gerardus Johannes Hengeveld (1814-1894) volgde Rijnders op als leraar aan 's Rijksveeartsenijschool. Hij gaf les in heelkunde, operatie- en verbandleer, verloskunde en kliniek. Ook begon hij de runderpraktijk van de school.¹⁰⁶ Hengeveld trad in 1865 toe tot een 'commissie tot verbreiding van het ras van hoornloos rundvee', samengesteld door de Utrechtsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.¹⁰⁷ In 1866 nam hij plaats in bestuur van

¹⁰² Offringa, C van Gildestein tot Uithof deel I (Utrecht 1971) 88-91.

¹⁰³ HUA Toegangsnummer 1341, inventarisnummer 1, eerste pagina van notulenboek (zonder datum).

¹⁰⁴ HUA Inventarisnummer 1341 toegangsnummer 1, notulen 22 maart 1866.

¹⁰⁵ Afbeelding afkomstig uit: Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof I* 88

¹⁰⁶ Offringa, C, *van Gildestein tot Uithof I*, 99-100.

¹⁰⁷ HUA toegangsnummer 1341 inventarisnummer 1, notulen 25 juli 1865.

Afbeelding 6 G.J. Hengeveld.¹¹⁰

deze vereniging, dit bestuur verliet hij in 1880/1881.¹⁰⁸ Het is onduidelijk wat Hengeveld bereikt heeft of heeft willen bereiken voor deze vereniging. Het valt op dat hij vrijwel nooit aanwezig was bij vergaderingen en hij wordt ook zelden genoemd in de notulen. Hij was waarschijnlijk geen fanatiek dierenbeschermer; in documenten van Professor Beijers over G.J. Hengeveld wordt niets vermeld over zijn rol als dierenbeschermer.¹⁰⁹

4.4 J.J. HINZE

Jacobus Hinze (1841-1908) was Militair Paardenarts eerste klasse. Hij had zitting in het bestuur van de Haarlemsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.¹¹¹ Het lijkt er op dat Hinze een vrij nuchtere dierenbeschermer was. Zo valt te lezen dat hij tijdens de vergadering van 29 december 1879 van de NVBD waarschuwde tegen overdrijving. Hij zei dat in Engeland schromelijk wordt overdreven wat betreft dierenbescherming, waarna dat 'ziekelijke overwaaisel' zich verspreidt naar andere landen. Ook verdedigde Hinze op deze vergadering de vivisectie.¹¹²

Hinze hield zich veel bezig met hoefbeslag. Voor *Androcles* schreef hij hierover het artikel 'een woord aan paardenliefhebbers en hoefsmeden' waarin hij onder andere pleitte voor een betere opleiding voor hoefsmeden. *"Mogen door Vereenigingen tot bescherming van dieren werkelijk pogingen in het werk gesteld en middelen beraamd worden tot het verkrijgen eener goede opleiding van hoefsmeden. En moge zulks er toe leiden, dat men spoedig met recht kunne zeggen, dat het hoefbeslag is eene bescherming voor het paard, dan zal voorzeker de geheele natie daarvoor reden tot dankbaarheid hebben."*¹¹³ Over dit onderwerp hield hij ook een lezing tijdens de algemene vergadering van de NVBD in 1873.¹¹⁴

¹⁰⁸ HUA toegangsnummer 1341 inventarisnummer 1, aantreden is te lezen in notulen 25 april 1866, aftreden in inventarisnummer 24, jaarverslag 1880/1881.

¹⁰⁹ HUA toegangsnummer 213, inventarisnummer 1248a.

¹¹⁰ Afbeelding uit Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof* 199.

¹¹¹ Anon., 'Binnenlandsche Berichten', *Androcles* 5 (1873) 81-84.

¹¹² Anon., 'Binnen- en Buitenlandsche Berichten', *Androcles* 12 (1880) 11-15, aldaar 12.

¹¹³ Hinze, J.J., 'Een woord aan paardenliefhebbers en hoefsmeden', *Androcles* 6 (1874) 37-56 aldaar 55-56.

¹¹⁴ Nationaal Archief, Den Haag (NL Ha-Na), Dierenbeschermingsarchieven H. van Poelgeest, 1918-1954, nummer 2.19.009, inventarisnummer 33

Waarschijnlijk droeg Hinze niet fanatiek uit dat hij zich inzette voor de Dierenbescherming. In zijn necrologie wordt in ieder geval niet vermeld dat hij actief was voor deze vereniging.¹¹⁵ Dit kan ofwel iets zeggen over Hinze zelf, ofwel over de biograaf.

4.5 H. VAN AKEN

Van Aken was Rijksveearts te 's Gravenhage. Voor zover ik kan nagaan was hij de eerste veterinaire in het hoofdbestuur van de NVBD. Hij nam zitting in dit bestuur in 1886.¹¹⁶ Ik heb niet kunnen nagaan wanneer hij het bestuur verliet. Van Aken kon als veearts onder andere inlichtingen geven over zaken die aan 's Rijksveeartsenijschool plaatsvonden en waar binnen de NVBD ophef over was. Zo wordt in *Androcles* gesproken over het inenten van honden aan de veeartsenijschool met het hersenmerg van dolle honden. De heer van Aken gaf toen nadere uitleg: *“het bleek dat bedoelde inenting overeenkomstig de bestaande bepalingen steeds behoorde te geschieden als er menschen door den verdachten hond waren gebeten. (...) De inenting geschiedde ook niet door doorboring van den schedel, gelijk men veeltijds meent, maar in een der ooghoeken, hetgeen weinig pijnlijk was”*. Van Aken nam, in 1896, ook zitting in een commissie die een nota met inlichting aangaande de hondenkar verstrekke aan de Staten van Zuid Holland.¹¹⁷

4.6 D.F. VAN ESVELD

Dirk Frederik Van Esveld (1848-1912) was leraar aan 's Rijksveeartsenijschool. Hij hield zich onder andere bezig met het vervoer en doden van slachtvee en ook met het doden van dieren die niet voor consumptie bestemd waren. Dit paste goed in het straatje van de NVBD, die zich ook al vroeg bezig hield met slachtmethoden, bedwelmd slachten en het pijnloos doden van huisdieren. Al in 1894 maakte Van Esveld een reis naar Brussel en Londen, samen met de voorzitter en secretaris van de NVBD. Hier bestudeerden de heren de beste methoden om honden af te maken.¹¹⁸ Van Esveld hield onder andere een voordracht over het doden van slachtvee op het congres van de NVBD te Haarlem.¹¹⁹ Hij concludeerde hier dat bij alle

¹¹⁵ Esveld, D.F. van, 'Necrologie J.J. Hinze', *TvV* 35 (1908) 519-520.

¹¹⁶ NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 44

¹¹⁷ Anon., 'Nederlandsche Vereeniging tot bescherming van dieren', *Androcles* 28 (1896)

¹¹⁸ Quarles van Ufford, L.J. en Esveld, D.F. van, *Verslag der commissie voor het onderzoek der asphyxiatie te Brussel en Londen aan het hoofdbestuur der Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren te 's-Gravenhage*, (Den Haag 1894).

¹¹⁹ Anon., 'Congres voor dierenbescherming', *Androcles* 30 (1898) 100-102. De gehele voordracht is te lezen in Van Esveld, D.F., *Het doden van slachtvee: voordracht, gehouden op het eerste Nationale congres tegen het mishandelen van dieren, te Haarlem op 14 mei 1898*, (Haarlem 1898).

methoden geoeffende lui aan het werk behoren te zijn, daarom drong hij aan op oprichting van abattoirs. Later schreef hij nog een artikel in *Androcles* over slachten.¹²⁰

Op basis van de bevindingen van Van Esveld werd er steeds meer onderzoek naar slachtmethoden uitgevoerd door veterinair en fysiologen. Deze onderzoeken in combinatie met propaganda van de NVBD leidden er toe dat er nieuwe slachtmethoden werden geïntroduceerd waarbij de dieren van te voren werden bedwelmend. Uiteindelijk leidde dit tot de

Wet op de uitvoerkeuring van 1907 en de Vleeskeuringswet van 1919.¹²¹

In de strijd tegen vivisectie speelde Van Esveld geen vooraanstaande rol. Een brief van de leraren aan 's Rijksveeartsenijschool aangaande het klinisch onderwijs in 1888, waarin men zich uitsprak tegen het terugdringen van de oefeningsoperaties op levende dieren, werd ook door Van Esveld ondertekend. In deze brief probeerden de schrijvers de veeartsen van Nederland uit te leggen waarom ze het niet eens waren met de door directeur Wirtz ingevoerde voorschriften.¹²²

*Afbeelding 7 D.F. Van Esveld.*¹²³

Van Esveld was waarschijnlijk een voor die tijd actieve dierenbeschermmer. In zijn necrologie wordt dit ook nog vermeld: *"Mede is hij voor de dierenbescherming nuttig geweest. (...) Ook overigens diende hij deze Vereeniging meermalen van advies. Evenzoo was hij in 1897 de raadsman van de Vereeniging tegen het mishandelen van dieren voor Haarlem en omstreken."*¹²⁴

4.7 J.C. VAN DER SLOOTEN

Van der Slooten was plaatsvervangend districtsveearts sinds 1884. Voor zover na te gaan was hij een van de eerste dierenartsen die aanbod om aan zieke honden en paarden van behoeftige

¹²⁰ Esveld, D.F. van, 'Het dooden van slachtvee', *Androcles* 33 (1901) 97-103.

¹²¹ Koolmees, P.A., Dirk Frederik van Esveld: de maatschappelijke betekenis van een veelzijdige veterinaire. In: Dorsman, L.J., *Beroep op de wetenschap*, (Utrecht 1999) 121-135, aldaar 128-129.

¹²² Leeraren 's Rijksveeartsenijschool, 'Het klinisch onderwijs aan 's Rijksveeartsenijschool', *TvVeV* 16 (1889), 64-65.

¹²³ Afbeelding afkomstig uit *TvV* 39 (1912) 223.

¹²⁴ Schimmel, W.C., Necrologie Van Esveld, *TvV* 39 (1912) 223-231 aldaar 228.

mensen kosteloos geneeskundige hulp te verlenen.¹²⁵ Dat dit binnen de NVBD zeer op prijs werd gesteld blijkt ook uit het jaarverslag van de NVBD van 1888: *“Eindelijk zij nog vermeld dat de heer J.C. van der Slooten, Rijksveearts alhier, het streven der Vereeniging zeer bevorderlijk wenscht te zijn door aan dieren van minvermogenden gratis geneeskundige hulp te willen verleen.”*¹²⁶ Van der Slooten was lid van het hoofdbestuur van de NVBD vanaf 1902, het is mij onbekend wanneer hij het bestuur weer verliet.¹²⁷ Tevens had hij zitting in een commissie die onderzoek deed naar goede slachtmethoden, in deze commissie zat ook veearts Daniel van Gruting.¹²⁸

4.8 D. VAN GRUTING

Daniel van Gruting was plaatsvervangend districtsveearts te Leiden. Hij schreef in opdracht van de Leidsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren het boekje *“De halssnede en het schietmasker.”*¹²⁹ Hij komt hierin tot de conclusie dat *“de methode om dieren te slachten behoort te zijn die, waarbij bedwelming met het schietmasker aan de halssnede voorafgaat, als het meest beantwoordende aan de eischen der moraliteit, terwijl de economische voordeelen aan de Joodsche slachtmethode verbonden niet belangrijk genoeg zijn, om de laatste algemeen ingang te doen vinden. Slechts bij uitzondering en alleen voor Israelietisch gebruik mag de halssnede worden toegepast en wel alleen door den koschersnijder en met in achtneming der bepaling dat binnen één minuut na de halssnede, het slagader korten of nasnijden plaats heeft.”*¹³⁰

Van Gruting was ondervoorzitter van de Afdeling Leiden van de NVBD en zat voor de NVBD in een commissie die onderzoek deed naar goede slachtmethoden¹³¹

4.9 E.A.L. QUADEKKER

In 1875 werd Eugenius Quadekker (1854-1938) tot paardenarts bevorderd. Hij was onder andere directeur van het abattoir te Nijmegen. Quadekker schreef in opdracht van de Afdeling Nijmegen van de NVBD *“Antwoord van de Afdeling Nijmegen en Omstreken der Nederlandsche Vereeniging tot bescherming van dieren op den open brief van de Firma D.J. Hinrichs en Zonen te*

¹²⁵ Anon., ‘Nederlandsche Vereeniging tot bescherming van dieren – vergadering van het hoofdbestuur’, *Androcles* 21 (1889) 27-28.

¹²⁶ NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 45 aldaar p. 16.

¹²⁷ NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 48.

¹²⁸ NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 48 aldaar p. 30-41.

¹²⁹ Gruting, D. van, *De halssnede en het schietmasker* (Leiden, 1902).

¹³⁰ Gruting, D. van, *De halssnede en het schietmasker* 49-50.

¹³¹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 48 aldaar p. 30-41

*Nijmegen in zake het ritueele slachten*¹³², een 95 pagina's tellend bijdrage aan de discussie over het al dan niet ritueel slachten van dieren. Hij citeert hierin diverse deskundigen op het gebied van slachten. W.C. Schimmel schreef over zijn boek in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*: “*hun die in deze quaestie belangstellen, zij de lezing van het 95 bladzijden groote boekje aanbevolen.*” Tevens vermeldde Schimmel dat de heer Quadekker lid was van de afdeling Nijmegen van de

NVBD.¹³³ In 1910 werd Quadekker erelid van de Afdeling Nijmegen e.o. van de NVBD.¹³⁴

In de necrologie van Quadekker werd nauwelijks melding gemaakt van zijn activiteiten voor de Dierenbescherming. Er wordt enkel vermeld dat hij erelid was van de Nijmeegsche Vereeniging.¹³⁵ Dit kan er op wijzen dat Quadekker niet actief uitdroeg dat hij zich inzette voor de Dierenbescherming, maar het kan ook zo zijn dat de persoon die de necroloog schreef dit niet van belang vond.

Afbeelding 8 E.A.L. Quadekker.¹³⁶

4.10 PROF. DR. H.M. KROON

Henricus Kroon (1868-1933) was leraar aan 's Rijks Veeartsenijschool. Hij gaf onderwijs in natuurlijke historie, exterieur en raskennis, veeteelt en hoefkunde.¹³⁷ In 1933 werd hij hoogleraar veeteeltwetenschap, gezondheidsleer van het vee en hoefkunde.¹³⁸ De heer Kroon hield zich onder andere bezig met trekhonden. Zo was hij nauw betrokken bij de wettelijke regeling en keuring van trekhonden volgens het Koninklijk Besluit van 16 mei 1931.¹³⁹ Ook schreef hij diverse artikelen over Trekhonden en de Trekhondenwet in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*.¹⁴⁰ Hij schreef daarin onder andere: “*nooit heb ik er mij mee kunnen verenigen, dat men uit een oogpunt van dierenbescherming zoover ging, dat men het bezigen van trekhonden verbood. Toch is dit in verschillende gemeenten geschied. Dat men zich met de*

¹³² Quadekker, E.A.L., *Antwoord van de Afdeeling Nijmegen en Omstreken der Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren op den open brief van de firma D.J. Hinrichs en Zonen te Nijmegen in zake het ritueele slachten*, (Nijmegen 1909).

¹³³ Schimmel, W.C., ‘Boekaankondiging’, *TvV* 36 (1909) 888-889.

¹³⁴ Anon., ‘Nederlandsche vereeniging tot bescherming van dieren’, *TvV* 37 (1910) 317.

¹³⁵ Santen, R. van, ‘Necrologie Quadekker’, *TvD* 65 (1938), 253-255 aldaar 255.

¹³⁶ Afbeelding uit: *TvD* 65 (1938) 253.

¹³⁷ Offringa, *Van Gildestein tot Uithof I* 262.

¹³⁸ <http://profs.library.uu.nl/index.php/profrec/getprofdata/1195/3/8/0>

¹³⁹ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof deel II* (Utrecht 1981) 440.

¹⁴⁰ Zie hiervoor onder andere zijn artikelen in *TvV* 37 (1910) 372 en *TvV* 38 (1911) 431-440.

trekhonden heeft bezig gehouden was broodnoodig."¹⁴¹ Hij gaat in dit artikel ook dieper in op het gewenste exterieur van de trekhond.

Hierover schreef Kroon in 1914 een heel artikel, waarin hij onder andere aangeeft welke rassen wel en niet geschikt zouden zijn als trekhond.¹⁴² In 1915 nam Kroon plaats in een commissie van de Nederlandse Kennelclub 'Cynophilia' die zich belastte met de belangen van de Bond tot Bescherming van den trekhond.¹⁴³ Voor zover ik heb gevonden heeft Kroon niet plaatsgenomen in commissies van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.

*Afbeelding 9 H.M. Kroon.*¹⁴⁴

4.11 W.J. ESSER

Na zijn werkzame leven als gouvernementsveearts in Nederlands-Indië wijdde Esser zich bij zijn terugkomst in Nederland aan de Dierenbescherming. Hij onderzocht voor de NVBD onder andere het werk van 'leeken-operateurs', dit onderzoek werd uitgevoerd door een circulaire te zenden naar praktiserende dierenartsen in Nederland.¹⁴⁵ Helaas heb ik de resultaten van dit onderzoek niet terug kunnen vinden. Voor het 'Comité in zake het Trekhondenvraagstuk' schreef Esser het boekje *'de hond geen trekdier'*¹⁴⁶ waarin hij op grond van onder andere de anatomie van de hond probeert aan te tonen waarom de hond niet geschikt is als trekdier. In 1923 nam hij plaats in het hoofdbestuur van de Anti-Trekhondenbond.¹⁴⁷

In het jaar 1918 trad Esser toe tot het hoofdbestuur van de NVBD, tevens zat hij daar in de Commissie voor Dierenverpleging.¹⁴⁸ In het jaarverslag van 1920 is te lezen dat hij plaats nam in de Commissies voor Voederzaken, voor Veetransport, het Slachtvraagstuk, Dierenverpleging, en in zake de Wet op Hondsdolheid.¹⁴⁹ Hierin zat hij tot zijn dood in 1923. Onduidelijk is wat zijn invloed is geweest in de diverse commissies en het bestuur. Esser was enkele jaren medewerker van het tijdschrift *"Dierenbescherming"*, waarin hij verschillende artikelen schreef, over onder andere oogkleppen en het gebruik van de zweep.¹⁵⁰

¹⁴¹ Kroon, 'Trekhonden', *TvV* 38 (1911) 431-440 aldaar 433.

¹⁴² Kroon, H.M., 'Het trekhondenvraagstuk', *TvV* 41 (1914) 1131-1137.

¹⁴³ Kroon, H.M., 'Bond tot bescherming van den Trekhond', *TvV* 42 (1915) 477.

¹⁴⁴ Afbeelding uit: Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II* 73.

¹⁴⁵ Anon., 'Nederlandsche vereeniging tot bescherming van dieren', *TvD* 48 (1921) 298-300.

¹⁴⁶ Esser, W.J., *De hond geen trekdier* (Den Haag 1913-14).

¹⁴⁷ Anon., 'de Anti-trekhondenbond', *Dierenbescherming* 4 (1923) 10.

¹⁴⁸ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 50 jaarverslag 1918-1919.

¹⁴⁹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 50 jaarverslag 1920.

¹⁵⁰ Zie onder andere *Dierenbescherming* 3 (1922) 25-27 en 121-124.

W.J. Esser overleed in 1923, in een bericht over zijn overlijden in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* wordt gemeld dat hij zijn leven in Nederland vooral wijdde aan de Dierenbescherming. *“Hij was een van de voornaamste steunpilaren van deze beweging en lid van de in die richting werkende vereenigingen. Wetenschappelijke steun gaf hij o.a. door zijn bekende brochure, waarin hij op wetenschappelijke gronden trachtte aan te toonen, dat de hond voor trekdier ongeschikt is.”*¹⁵¹ Ook in het maandblad *‘Dierenbescherming’* wordt hij geroemd. *“Vooral in de latere jaren trof vaak een zekere scherpte, lag een nauwbedwongen bitterheid dikwijls in zijn woorden, - we wisten, dat hij het goed meende, dat zijn warme liefde voor onze goede zaak hem eenige drijfweer was. Onze Vereeniging verliest in Esser zéer, zéer veel.”*¹⁵² J. Karres Jr., voorzitter van de Anti-trekhondenbond, schrijft over Esser dat hij contact tussen de Anti-Trekhondenbond en het Anatomische Instituut van de Veeartsenijkundige Hoogeschool tot stand bracht. Doordat Prosector Schultze op wetenschappelijke grond aantoonde dat de hond niet geschikt was als trekdier kwam de anti-trekhondenbond een stuk verder in de goede richting, aldus Karres Jr.¹⁵³

4.12 PROF. DR. H. JAKOB

De Duitse Professor Jakob (1874-1941) bekleedde aan de Veeartsenijkundige Hoogeschool,

later Faculteit Veeartsenijkunde, de leerstoel der algemene geneesleer, geneesmiddel- en vergiftleer en de kliniek voor kleine huisdieren, later kreeg hij er ook de oogheelkunde bij. In 1930 verliet hij Utrecht en ging hij een leerstoel in Giessen, Duitsland, bekleden.¹⁵⁴ In 1915 nam hij samen met Dr. Kroon plaats in de Bond tot Bescherming van den Trekbond, opgericht door Kennelclub “Cynophilia”.¹⁵⁵ Tevens nam hij bij de NVBD plaats in de commissie die het pijnloos doden van dieren bestudeerde, samen met enkele andere veterinair, te weten Dr. D.J. Copper, T.D. Sigling en Professor Remmelts.^{156, 157}

Afbeelding 10 H. Jakob.¹⁵⁸

¹⁵¹ Anon., ‘Necrologie W.J. Esser’, *TvD* 51 (1924) 163.

¹⁵² Engelen, ‘W.J. Esser’, *Dierenbescherming* 5 (1924) 13.

¹⁵³ Karres Jr., J., ‘W.J. Esser’, *Dierenbescherming* 5 (1924) 28.

¹⁵⁴ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof I* 264.

¹⁵⁵ Kroon, H.M., ‘Bond tot bescherming van den Trekhond’, *TvV* 42 (1915) 477.

¹⁵⁶ NL-Ha-NA, *Dierenbescherming/Van Poelgeest*, 2.19.009, inv.nr. 50, jaarverslag 1925 aldaar p. 15.

¹⁵⁷ Anon., ‘Pijnloos doden van dieren’, *TvD* 52 (1925) 982.

¹⁵⁸ Afbeelding afkomstig uit: Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II* 67.

4.13 T.D. SIGLING

Sigling was kapitein-paardenarts te Breda. Hij schreef in 1921 het boek *‘Verpleging van en eerste hulpverlening aan zieke dieren.’*¹⁵⁹ Ook schreef Sigling diverse artikelen voor het maandblad *Dierenbescherming* over het pijnloos doden van dieren.¹⁶⁰ In 1925 nam hij, naast onder andere Professor Jakob zoals eerder vermeld, plaats in de NVBD-commissie ‘ter bestudeering van het zoo belangrijke vraagstuk van het pijnloos doden van dieren.’¹⁶¹ Deze commissie beval de lichtgasmethode aan als methode om dieren te doden.¹⁶²

Kapitein Sigling zat vanaf 1934 in het hoofdbestuur van de NVBD, waarvan enkele jaren als penningmeester.¹⁶³ In jaarverslagen van de NVBD werd ook nog melding gemaakt van zijn polikliniek in Breda, waar zieke dieren van min- en onvermogenen kosteloos werden geholpen.¹⁶⁴ Hij schreef voor de NVBD diverse brochures, te weten: ‘Het couperen van staarten’, ‘Het oogkleppenverbod’, ‘Wat moet een goede koetsier weten?’, ‘De kettinghond’, ‘Teveel honden en katten’.¹⁶⁵

Voor de Maatschappij voor Diergeneeskunde hield Sigling een voordracht tijdens de 73^e Algemeene Vergadering in 1928 over “Grepes uit de diergeneeskundige ethiek: a. Diergeneeskundige fatsoensleer, b. het standpunt van den dierenarts in zogenaamde modeoperaties.”¹⁶⁶ Een soortgelijke lezing hield hij in het kader van de lezingen ‘Ethiek’ die werden gehouden aan de Faculteit Veeartsenijkunde, in samenwerking met de NVBD.¹⁶⁷ In het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* schreef hij een artikel over het trekhondenvraagstuk¹⁶⁸ en enkele jaren later over ‘het coupeeren van staarten van paarden, uit een oogpunt van dierenbescherming’.¹⁶⁹

¹⁵⁹ Sigling, T.D., *Verpleging van en eerste hulpverlening aan zieke dieren* (Den Haag, 1921).

¹⁶⁰ Zie onder andere *Dierenbescherming* 6 (1925) 94-95 en 103.

¹⁶¹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 50, verslag over 1925.

¹⁶² Het rapport van genoemde commissie is te lezen in *Dierenbescherming* 7 (1926) 13-15.

¹⁶³ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 51, verslag over 1934.

¹⁶⁴ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 52, aldaar p. 83.

¹⁶⁵ Sigling, T.D., ‘Dierenbescherming en diergeneeskundige ethiek’. In: Beijers, J.A. en Oijen, C.F. van, *Voordrachten over dierenbescherming, dierpsychologie en diergeneeskundige ethiek gehouden te Utrecht in de winter 1948-1949*, (Den Haag 1950) 48-59. Aldaar 58-59.

¹⁶⁶ Sigling, T.D., ‘Grepes uit de diergeneeskundige ethiek’, *TvD* 56 (1929) 188-195.

¹⁶⁷ Sigling, T.D., ‘Dierenbescherming en diergeneeskundige ethiek’ 48-59.

¹⁶⁸ Sigling, T.D., ‘Het trekhondenvraagstuk’, *TvD* 56 (1929) 257-258.

¹⁶⁹ Sigling, T.D., ‘Het coupeeren van staarten van paarden, uit een oogpunt van dierenbescherming’, *TvD* 66 (1939) 1218-1223.

4.14 W. VAN DER BURG

Kolonel-paardenarts Willem van der Burg (1870-1935) was voor zover ik heb kunnen vinden sinds 1927 actief voor de Dierenbescherming. Toen nam hij plaats in het hoofdbestuur van de NVBD als opvolger van Professor Remmelts.¹⁷⁰ Hij bleef bestuurslid tot zijn dood in 1935.

In 1930 schreef Kolonel van der Burg voor het maandblad *Dierenbescherming* een artikel over 'het doen van heelkundige operaties op gezond vee en de uitoefening der verloskunst bij vee

aan ieder geoorloofd'.¹⁷¹ Hierin doet hij voorstellen over het aanpassen van de wet waardoor leken geen operaties meer op vee kunnen uitvoeren. Ook wil hij gebruiksoveraties zoals het couperen van staarten en oren afschaffen. Deze artikelen worden ook onder dierenartsen goed ontvangen, zo schrijft Van der Plank in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* dat "de brochure die door Van der Burg geschreven is door elke dierenarts gekend zou moeten worden".¹⁷²

Afbeelding 11 W. van der Burg.¹⁷³

Bij zijn overlijden in 1935 wordt er in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* aandacht besteed aan het werk van Van der Burg voor de Dierenbescherming. "De Dierenbescherming had zijn bijzondere aandacht. Toen in 1927 in het Hoofdbestuur van de Nederlandsche Vereeniging tot bescherming van dieren een vacature ontstond, aarzelde hij niet, toen een beroep op hem gedaan werd, om de opengevallen plaats te bezetten. Tot zijn dood toe is hij een ijverig, zeer gewaardeerd lid van dit bestuur gebleven – de laatste jaren vervulde hij de functie van penningmeester -, die bergen werk verzette en zich door zijn heldere adviezen, zijn prettige omgangsvormen vele vrienden in de kringen der dierenliefhebbers maakte. In zijn qualiteit van lid van het Hoofdbestuur werd hij door de Regeering benoemd in de Centrale commissie voor de filmkeuring, de commissie van advies inzake de trekhondenwet en de commissie inzake Vivisectie. Verder was hij lid van de commissie tot bevordering van de prijsvraag voor een toestel ter verbetering van de neerlegmethode bij slachtdieren en van de commissie van beheer der Sirach-Bartholomeus

¹⁷⁰ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 50, jaarverslag 1927

¹⁷¹ Burg, W. van der, 'Het doen van heelkundige operaties op gezond vee en de uitoefening der verloskunst bij vee aan ieder geoorloofd', *Dierenbescherming* 11, (1930), 49-49, 75-76 en 119-120).

¹⁷² Plank, van der, 'Het doen van heelkundige operaties...' *TvD* 58 (1931) 287-288 aldaar 288.

¹⁷³ Afbeelding afkomstig uit *TvD* 62 (1935) 1053.

Criellaert-stichting."¹⁷⁴ Ook tijdens de jaarlijkse vergadering van de Maatschappij voor Diergeneeskunde werden de activiteiten van Van der Burg voor de Dierenbescherming nog eens genoemd, in de rede van voorzitter Professor Krediet: "*Ook op ander terrein heeft hij de goede naam van de Nederlandsen dierenarts hoog gehouden. Zijn intensieve bemoeiingen met de dierenbescherming in ons land zijn daar wel de beste uitingen van. Ook in die kringen zal men zijn advies slechts node missen.*"¹⁷⁵

4.15 PROF. C.F. VAN OIJEN

Professor Cornelis van Oijen (1885-1962) bekleedde vanaf 1919 de leerstoel 'vleeskeuring' aan de Veeartsenijkundige Hoogeschool.¹⁷⁶ Hij hield zich onder andere bezig met slachtmethoden en schreef hierover artikelen in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde*. Het rituele slachten noemde hij "*onnoodig ernstige kwelling aan dieren.*"¹⁷⁷ Dit leverde hem een discussie met een Joodse dierenarts op in dit tijdschrift over joden kwelling.¹⁷⁸ Hierin pleitte Professor van Oijen nogmaals voor bedwelming alvorens de halssnede toe te passen. De geschiedenis leert ons dat Van Oijen niet 'anti-Duits' was. Hij maakte in 1941 een studiereis naar Duitsland, waarover hij een lyrisch verslag schreef in het *Tijdschrift*, en adviseerde in 1943 aan studenten om de loyaliteitsverklaring te ondertekenen. In 1945 werd hij hiervoor berispt door de Minister van Onderwijs, Kunst en Wetenschap.¹⁷⁹

Van Oijen nam plaats in Commissie AII van de Dierenbeschermingsadviesraad inzake Electrisch Bedwelming,¹⁸⁰ onder andere samen met de dierenartsen Quaedvlieg, Bakema en Zwart. Ook was hij voorzitter van de commissie Slachtvraagstuk van de Nederlandse Dierenbeschermings-raad. Vanuit deze functie roept hij in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* ook andere dierenartsen op om hun mening over deze kwestie te geven.¹⁸¹

Afbeelding 12 C.F. van Oijen.¹⁸²

¹⁷⁴ Eck, J.L. van, 'Necrologie W. van der Burg', *TvD* 62 (1935) 1053-1059 aldaar 1058.

¹⁷⁵ Krediet, 'Rede van den voorzitter van de MvD', *TvD* 62 (1935) 1111-1120 aldaar 1114.

¹⁷⁶ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II*, 423-432.

¹⁷⁷ Oijen, C.F. van, 'Over het koninklijk besluit (staatsblad no. 285) tot uitvoering van de artikelen 18 en 25 van de Vleeschkeuringswet', *TvD* 47 (1920) 623-631 aldaar 624.

¹⁷⁸ Mogendorf, S.J.M., 'Dierenbescherming en... jodenkwelling', *TvD* 48 (1921) 18-19 en 143-144.

¹⁷⁹ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II*, 112, 132, 158-160. Het betreffende artikel over de reis naar Duitsland is te lezen in *TvD* 68 (1941) 501-502.

¹⁸⁰ Anon., 'Elektrische bedwelming van slachtdieren', *TvD* 79 (1954) 373-382.

¹⁸¹ Oijen, C.F. van, 'Vervoer van gewond, ziek en wrak vee', *TvD* 80 (1955) 635-637.

In 1948 werden er enkele lezingen over ethiek gehouden aan de Faculteit Diergeneeskunde, in samenwerking met de NVBD en de Maatschappij voor Diergeneeskunde. Hierbij was onder andere Professor Van Oijen betrokken, al gaf hij zelf geen lezing.¹⁸³ Bij het afscheid van professor van Oijen aan de Faculteit der Veeartsenijkunde werd niet genoemd dat hij actief is geweest voor de Dierenbescherming.¹⁸⁴

4.16 PROF. DR. J.A. BEIJERS

Professor Johannes Beijers (1885-1971) was Hoogleraar aan de Faculteit Veeartsenijkunde in de bijzondere ziektekunde en geneesleer van de niet-parasitaire en niet-infectieuze ziekten, de gerechtelijke veeartsenijkunde, de geschiedenis der veeartsenijkunde, kliniek en buitenpraktijk sinds 1939.^{185, 186} Bij de thema-avonden 'ethiek' die de Faculteit in samenwerking met de NVBD en de Maatschappij voor Diergeneeskunde organiseerde hield hij een lezing over 'geschiedenis en ontwikkeling der dierenbeschermingsgedachte'.¹⁸⁷ Hierin sprak hij de hoop uit "*de belangstelling voor de zaak der Dierenbescherming, waaraan wij als dierenartsen zo'n grote steun kunnen geven, te hebben gewekt en dat U (de veterinaire student) later in Uw werkring deze belangstelling metterdaad zult tonen,*"¹⁸⁸ Beijers riep studenten op om lid te worden van de NVBD en wat van hun vrije tijd te stoppen in de organisatie van de Dierenbescherming. Hij gaf in zijn lezing aan dat overgevoeligheid dierenbeschermingsorganisaties vroeger veel kwaad heeft gedaan waardoor vele dierenartsen zich er van weerhouden voelden om mee te doen. Nu is nog steeds niet alle overdreven sentimentaliteit uit de vereniging verdwenen maar er wordt zoveel goed werk verricht dat een ieder dit kan en moet steunen, aldus Professor Beijers in 1948.¹⁸⁹

¹⁸² Afbeelding uit: Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II* 423.

¹⁸³ (NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 56, jaarverslag 1948 aldaar p43). De voordrachten zijn te lezen in Beijers, J.A. en Oijen, C.F. van, *Voordrachten over dierenbescherming, dierpsychologie en diergeneeskundige ethiek gehouden te Utrecht in de winter 1948-1949*, (Den Haag 1950).

¹⁸⁴ Willems, 'Bij het afscheid van Professor C.F. van Oijen, Hoogleraar van 1919 tot 1955', *TvD* 80 (1955) 835-840.

¹⁸⁵ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II* 88.

¹⁸⁶ Meer over Professor Beijers is te lezen in Numans, S.R., Schuursma, R. en Mathijssen, A.H.H.M., *Herinneringen van de oud-hoogleraren Beijers, Ten Thijs en Seekles*, (Utrecht 1999) 9-30.

¹⁸⁷ Beijers, J.A., 'Geschiedenis en ontwikkeling der dierenbeschermingsgedachte', In: Beijers, J.A. en Oijen, C.F. van, *Voordrachten over dierenbescherming, dierpsychologie en diergeneeskundige ethiek gehouden te Utrecht in de winter 1948-1949*, (Den Haag 1950) 7-34.

¹⁸⁸ Beijers, J.A., 'Geschiedenis en ontwikkeling der dierenbeschermingsgedachte' 35.

¹⁸⁹ Beijers, J.A., 'Geschiedenis en ontwikkeling der dierenbeschermingsgedachte' 12.

Professor Beijers nam plaats in diverse commissies van de Dierenbeschermingsadviesraad, te weten de Commissie Algemene Belangen, commissie Slachtvraagstuk en de Commissie inzake Hoger Onderwijs. Ook nam hij zitting in het hoofdbestuur van de NVBD vanaf 1949.¹⁹⁰ Over zijn

benoeming in het hoofdbestuur in 1949 zei Beijers het volgende: *“Ik dank de vergadering voor mijn benoeming tot Hoofdbestuurslid. Ik heb deze benoeming met schroom aanvaard. Ik wil voor de Dierenbescherming doen wat mogelijk is, maar ik vrees, dat mijn tijd voor deze functie, die veel tijd kost, beperkt is. Als ik te weinig gelegenheid heb, zal ik mijn terugtrekken. Geef mij een jaar proeftijd. Ik kan de trait d’union zijn tussen de veterinaire jeugd en de dierenbeschermings-gedachte. Wie studenten warm kan maken voor dierenbescherming, krijgt dierenartsen, die voor dierenbescherming voelen. Gelukkig zijn er tal van collegae, die dat reeds doen.”*¹⁹¹

Afbeelding 13 J.A. Beijers.¹⁹²

Hij bleef bestuurslid tot 1969.¹⁹³ In dat jaar werd hij benoemd tot erelid van de NVBD vanwege zijn belangrijke bijdrage aan het verenigingswerk, *“niet slechts door aandeel in de besprekingen in de vergadering, (...), doch ook om zijn deskundige en gezaghebbende adviezen.”*¹⁹⁴

4.17 PROF. DR. G.H.B. TEUNISSEN

Professor Gerrit Teunissen (1907-1998) was conservator bij verloskunde en kreeg in 1947 de kliniek voor kleine huisdieren onder zich.¹⁹⁵ In 1948 gaf hij een van de vijf lezingen die werden gegeven aan de Faculteit in het kader van ethiek. Hierin gaf hij onder andere argumenten tegen couperen.¹⁹⁶ Voor de kadercursussen “E.H.B.O.” van de NVBD schreef Teunissen het boekje “Anatomie”.¹⁹⁷ Ook was hij een van de helpende dierenartsen bij genoemde cursussen.¹⁹⁸

¹⁹⁰ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 57, jaarboek 1949 p 7, 9 en 11 en inv.nr. 61, jaarboek 1953.

¹⁹¹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 57 p 58.

¹⁹² Afbeelding uit TvD 96 (1971) 985.

¹⁹³ Numans, S.R. e.a., ‘Herinneringen van de oud-hoogleraren’ 77.

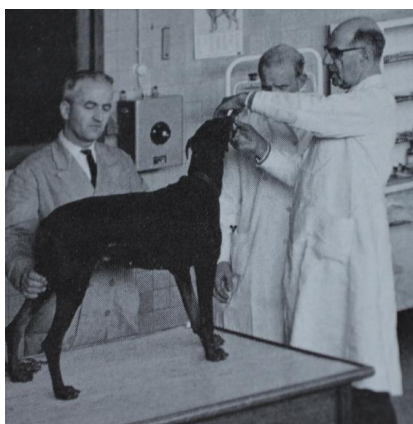
¹⁹⁴ Anon., ‘Prof. Dr. J.A. Beyers, erelid Ned. Vereeniging tot Bescherming van Dieren’, TvD 94 (1969) 1240.

¹⁹⁵ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II* 229.

¹⁹⁶ Teunissen, G.H.B., ‘De plaats die het kleine huisdier inneemt’, In: Beijers, J.A. en Oijen, C.F. van, *Voordrachten over dierenbescherming, dierpsychologie en diergeneeskundige ethiek gehouden te Utrecht in de winter 1948-1949*, (Den Haag 1950) 70-80, aldaar 78-79.

¹⁹⁷ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 433.

¹⁹⁸ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 429.

Afbeelding 14 G.H.B. Teunissen (rechts).²⁰¹

Professor Teunissen zat in het bestuur van de Afdeling Utrecht van de NVBD.¹⁹⁹ Hij nam voor de NVBD plaats in de Commissie Hoger Onderwijs.²⁰⁰

4.18 E.J. VOÛTE

Voûte was een dierenarts met een heel eigen kijk op de Dierenbescherming. In 1951 schreef hij een artikel over dierenbescherming in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde*. Hij spoorde hierin dierenartsen aan zich bezig te houden met bescherming van dieren, omdat het publiek dit van hen verwacht, ook al heeft dit volgens hem weinig te maken met diergeneeskunde.²⁰² Voûte had ook ideeën over hoe de Dierenbescherming zou moeten worden opgezet: meer preventief, met poliklinieken voor min- en onvermogenen (maar hier mocht de dierenarts geen verlies op draaien aldus Voûte). Ook vond hij dat de NVBD zich meer moest bezig houden met het stimuleren van wetenschappelijk onderzoek en het bestrijden van de kwakzalverij.²⁰³ Hij zag veel in een beweging uit Engeland, de University's Federation of Animal Welfare (UFAW). Deze vereniging voorzag de dierenbeschermingsbewegingen van informatie maar 'graasde' niet op hun gebied aldus Voûte. Daarom riep hij in het *TvD* op tot het oprichten van zo'n vereniging: *"Ook in ons land is er plaats voor een branche van de UFAW daar vele problemen U reeds hierboven genoemd op een oplossing wachten, hetgeen juist met behulp van de Diergeneeskundige Faculteit en de dierenartsen kan plaats vinden. (...) Juist nu Nederland in financiële uitputting geraakt is, worden de werkzaamheden op het gebied van de dierenbescherming ernstig belemmerd en dienen we niet naast elkaar, maar met elkaar voor dit doel te streven."*²⁰⁴

In april 1951 had hij hierover contact met Hugo van Poelgeest van de NVBD.²⁰⁵ Dierenarts Bakema, lid van het hoofdbestuur van de NVBD, was het niet eens met de doelstelling van Voûte en liet dit blijken bij de NVBD en bij de Maatschappij voor Diergeneeskunde. Hij schreef: *"De*

¹⁹⁹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 54 p 20.

²⁰⁰ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 57 p 11.

²⁰¹ Afbeelding uit: Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II* 250.

²⁰² Voûte, E.J., 'Dierenarts en dierenbescherming', *TvD* 76 (1951) 692-695 aldaar 693.

²⁰³ Voûte, E.J., 'Dierenarts en dierenbescherming' 694.

²⁰⁴ Voûte, E.J., 'Dierenarts en dierenbescherming' 695.

²⁰⁵ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 227, brief 8 april '51.

*gedachte, dat er voor onze faculteit bij de opleiding der toekomstige Collegae ook op dit gebied een taak ligt, onderschrijf ik volkomen, maar de wenselijkheid, dat de afgestudeerden zich in een speciale dierenbeschermingsvereniging zouden verenigen, kan ik niet zien. Ik acht het veeleer van groot belang, dat personen uit verschillende beroepen, bij wie de dierenbeschermingsgedachte ingang gevonden heeft (...) in één vereniging samenwerken omdat de dierenbescherming evenzovele, verschillende aspecten toont.”*²⁰⁶ Voûte reageerde hierop dat hij had besloten de branch van de UFAW te laten samensmelten met de commissie D3 van de NVBD met behoud van volledige zelfstandigheid en een uitsluitend lidmaatschap voor afgestudeerden en nog studerende van alle Faculteiten.²⁰⁷ Het is onduidelijk wat verder de werkzaamheden van deze commissie zijn geweest.

Voûte gaf vanaf 1952 ook cursussen “dierenverzorging en E.H.B.O”, opgezet door de NVBD.²⁰⁸

4.19 S.G. ZWART

Simon Zwart (1887-1961) was inspecteur van de veeartsenijkundige dienst. Hij hield zich voor de NVBD onder andere bezig met E.H.B.O. cursussen. Deze cursussen werden opgezet vanuit de Commissie C van de Dierenbeschermingsadviesraad, waarin Zwart plaatsnam.²⁰⁹ In een brief van 21 september 1951 aan de verschillende Afdelingen van de NVBD is te lezen dat hij een zeer uitgebreide cursus voorstelde, waarin onder andere anatomie en de samenstelling van het bloed worden besproken. Ook in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* schreef hij over deze cursussen. Hij pleitte ervoor dat er meer bekendheid moest worden gegeven aan het onderwerp zodat meer dierenartsen zich beschikbaar zouden stellen om deze cursus te geven en de band tussen dierenarts en Dierenbescherming te versterken.²¹⁰

Zwart nam tevens zitting in de commissie AII inzake Elektrisch Bedwelmen,²¹¹ de commissie CI ‘Dierenverpleging en asiels’ en de commissie CIII ‘Hulpverlening bij rampen en bescherming dieren in oorlogstijd’.²¹²

Uit Zwart’s necrologie blijkt dat hij een fanatiek dierenbeschermers was. Zo wordt er geschreven: *“ook bij de Dierenbescherming heeft hij een vooraanstaande rol in verschillende, door de Vereniging tot Bescherming van Dieren gecreëerde commissies, vervuld. Als blijk van waardering*

²⁰⁶ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 227 3 sept 1951 en Bakema, E., ‘Dierenartsen en dierenbescherming’, *TvD* 76 (1951) 715-716.

²⁰⁷ Voûte, E., ‘Dierenartsen en dierenbescherming’ *TvD* 76 (1951) 716.

²⁰⁸ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 429.

²⁰⁹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 429.

²¹⁰ Zwart, S.G., ‘Dierenarts en dierenbescherming’, *TvD* 81 (1956) 512-518.

²¹¹ Anon., ‘Elektrisch bedwelmen van slachtdieren’, *TvD* 79 (1954) 373-382.

²¹² NVBD, *Jaarboek NVBD 1954*, (Den Haag 1954)13.

*voor zijn verdiensten op dit terrein werd hem de gouden medaille van deze vereniging toegekend.”*²¹³

²¹³ Quaedvlieg, E.J.A.A., 'Necrologie S.G. Zwart', *TvD* 86 (1961) 1397-1399 aldaar 1398.

5 DE INVLOED VAN DIERENARTSEN OP HET BELEID VAN DE NEDERLANDSE DIERENBESCHERMING EN VICE VERSA

5.1 INLEIDING

Na het beschrijven van diverse dierenartsen die zich hebben ingezet voor de Nederlandse Dierenbescherming, heb ik uitgezocht wat de invloed van dierenartsen op het beleid van de NVBD is geweest. Tegelijkertijd heb ik ook gekeken of dierenartsen zich hebben laten beïnvloeden door de NVBD. Hiervoor heb ik enkele thema's uitgezocht, die zowel in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde/Diergeneeskunde* als in de jaarverslagen van de NVBD regelmatig terugkwamen. Dit zijn geworden: de vivisectie, het doden van (slacht)dieren, wetgeving op het gebied van dierwelzijn, poliklinieken voor kleine huisdieren, ethische aspecten voor de dierenarts en E.H.B.O.-cursussen. Per onderwerp wordt eerst een korte inleiding gegeven en vervolgens wordt gekeken naar de rol van zowel de dierenarts als de NVBD. Soms werd de NVBD gesteund door dierenartsen, maar het kwam ook voor dat beide partijen lijnrecht tegenover elkaar stonden. Er wordt getracht per onderwerp een verklaring te geven: waarom was bij het ene onderwerp de tegenstelling zo groot en werden bij het andere onderwerp de handen ineen geslagen?

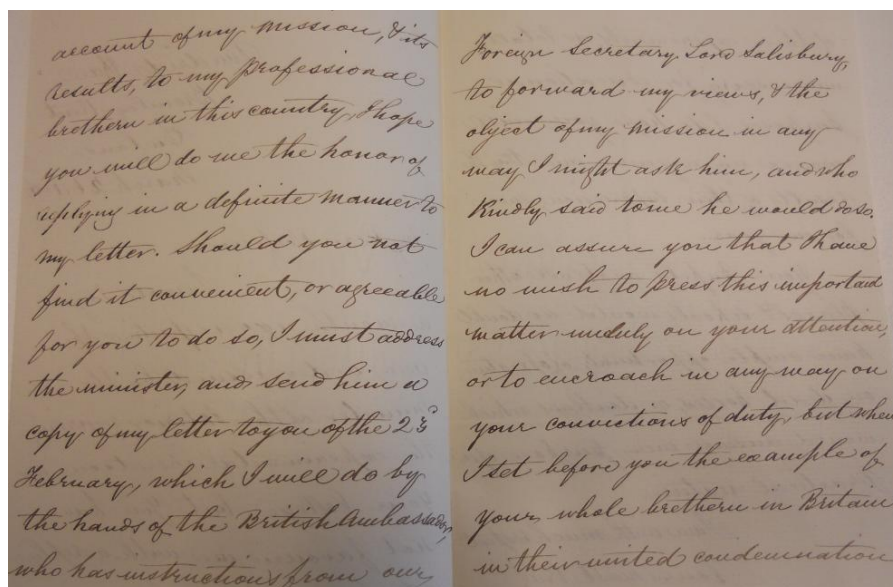
5.2 VIVISECTIE

Al snel na de oprichting van de eerste dierenbeschermingsbewegingen in Nederland werden ook in ons land de pijlen gericht op de vivisectie, oftewel het nemen van proeven op levende, niet verdoofde, dieren. Niet alleen geneeskundigen en natuurwetenschappers werden aangesproken, al snel wist men ook de veeartsenijkundigen te vinden.²¹⁴ Nederlandse wetenschappers lieten nog niet van zich horen op dit vlak, daarom werd door dierenbeschermers onder andere de Engelse dierenarts Fleming veelvuldig geciteerd.²¹⁵ Vanuit Engeland was er invloed op Nederland. In 1879 bezocht de heer James Cowie, afgevaardigde van het Royal College of Veterinair Surgeons te London, Nederland. Hij deed onderzoek naar de toepassing van vivisectie op diverse hogescholen en bracht ook 's Rijks Veeartsenijschool een

²¹⁴ Zie bijvoorbeeld Anon., 'Vivisectie', *Androcles* 4 (1872) 95-113, Anon., 'De strijd tegen de vivisectie in Nederland', *Androcles* 14 (1882) 169-176 en Salomon, 'Dierenbescherming in de Tweede Kamer der Staten Generaal', *Androcles* 15 (1883) 1-9 en 17-25.

²¹⁵ Zie onder andere Anon., 'Stemmen van beteeckenis tegen de vivisectie als onderwijsmethode aan veeartsenijscholen', *Androcles* 13 (1881) 36-39.

bezoek.²¹⁶ Van toenmalig directeur Wirtz kreeg hij een lijst van ‘kunstbewerkingen’ die door de leerlingen op levende paarden werden uitgevoerd.²¹⁷ Cowie schrok van deze lijst en drong bij Minister Six van Binnenlandse Zaken aan op maatregelen. De Minister liet hierop weten dat hij orders had gegeven om *“voortaan slechts volstrekt onontbeerlijke kunstbewerkingen op levende dieren te laten verrichten, dat deze uitsluitend van lichten aard moeten zijn en dat de dieren waarop aldus geëxperimenteerd is, onmiddellijk daarna moeten worden afgemaakt.”*²¹⁸ Cowie informeerde hierop bij Wirtz hoe hij met deze maatregelen omging en benadrukt ook nog eens dat er ook op dode dieren geoefend kon worden. *“Your pupils will have opportunity of operating on dead horses or donkeys, which would answer every purpose of a practical nature”.*²¹⁹

Afbeelding 15 Brief van Cowie aan Wirtz.²²⁰

Wirtz reageerde niet op de brieven van Cowie maar schreef wel een brief aan Minister Six over deze kwestie. Hierin verzekerde hij dat *“zijne (Cowie’s) zending op ieder’s sympathie recht heeft en ook de mijne ten volle bezit”*. Toch vindt hij dat oefeningen op kadavers aanstaande veeartsen niet de handigheid en oplettendheid kunnen verschaffen die nodig zijn. Hij adviseerde dan ook dat men aan Cowie mee zou delen dat *“het streven van de Engelschen veeartsen (...) ten zeerste gehuldigd wordt. En dat aan de Veeartsenijschool steeds onder leiding van den leraar, slechts die*

²¹⁶ Anon., ‘Binnen- en Buitenlandsche berichten’, *Androcles* 12 (1880) 11-15 aldaar 11. Zie voor meer informatie over Cowie: Mathijssen, A.H.H.M., ‘De oefenoperaties aan de Rijksveeartsenijschool als doelwit van de antivivisectiebeweging, 1878-1888’, *Argos speciale uitgave* (1991) S75-84.

²¹⁷ Deze lijst is onder andere te vinden in Mathijssen, A.H.H.M., ‘De oefenoperaties’ S78.

²¹⁸ Citaat uit: Mathijssen, A.H.H.M., ‘De oefenoperaties’ S78.

²¹⁹ HUA toegangsnummer 213, Inventarisnummer 83. De brieven van Cowie d.d. 4 januari en 25 februari zijn helaas niet (meer) aanwezig in het archief. Wel is nog te lezen zijn brief van 26 maart 1880 (volgnummer 43).

²²⁰ Brief afkomstig uit: HUA toegangsnummer 213, Inventarisnummer 83 volgnummer 43.

*operaties op het levende paard verricht worden, als strikt noodig worde geacht om den toekomstigen veearts de vereischte bekwaamheid en vaardigheid in deze te doen verkrijgen.”*²²¹

Ook de Maatschappij ter bevordering van de Veeartsenijkunde zette het onderwerp op de agenda. Op de eenentwintigste vergadering werden de oefeningsoperaties besproken. Het was volgens het hoofdbestuur nodig dat *“de Maatschappij een zeker gevoelen uitspreekt, dat later eventueel van nut zal kunnen zijn, wanneer misschien op een anti-vivisectiewet zal aangedrongen worden.”*²²² De heer Thomassen pleitte voor de noodzakelijkheid van het uitvoeren van oefeningsoperaties op het levende dier, om zo de nodige kalmte en een vaste hand te verkrijgen. Over fysiologische proeven sprak hij niet, hij hield het bij de praktische operatieleer. De afgevaardigden waren het grotendeels met hem eens en zo kwam de vergadering tot het volgende standpunt: *“De algemeene vergadering is van oordeel dat vivisecties (meer bepaald oefeningsoperaties op het levende dier) voor het onderwijs om verschillende redenen noodig en onmisbaar zijn, evenwel onder dien verstande, dat hierbij de noodige beperking in acht genomen en een zooveel mogelijk gebruik worde gemaakt van anaesthetica.”*²²³

Op dezelfde dag bood het bestuur van de NVBD een adres aan de koning aan waarin werd verzocht tot de indiening van een wetsontwerp tot beteugeling der vivisectie. Hierin zou dan onder andere moeten staan dat de vivisectie als onderwijsmethode op de veeartsenijscholen in beginsel verboden is.²²⁴ Hierop vroeg de minister advies aan de Koninklijke Academie van Wetenschappen, welke een adviescommissie van drie medische hoogleraren, volgens dierenbeschermers *“vivisectoren in hart en ziel”*, samenstelde. Zij brachten in 1883 rapport uit en concludeerden dat het niet nodig was om de vivisectie in Nederland wettelijk te beperken. Men hoeft niet verbaasd te zijn over de zeer negatieve reactie vanuit de NVBD op dit rapport.²²⁵

Vervolgens duurde het tot 1888 voor er weer veranderingen waren aangaande de vivisectie op de Veeartsenijschool. In januari van dat jaar ontving Wirtz van minister van Binnenlandse Zaken Heemskerk een brief waarin wordt gezegd dat *“voortdurend zijn aandacht wordt gevestigd op de wenschelijkheid de vivisectie aan de school te beperken. (...) Zoo zal misschien bepaald kunnen worden dat operaties op levende dieren in den regel allene plaats hebben voor zover hunne therapie dat vordert en dat bij het physiologisch onderwijs in den regel de dieren in*

²²¹ HUA toegangsnummer 213, Inventarisnummer 83, brief 22 januari 1880 (volgnummer 20).

²²² Harst, L.J. van der, 'Notulen van de 21^e Algemeene Vergadering, gehouden op 16 September 1882, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht, *TvVeV* 12 (1883) 265-269 aldaar 266.

²²³ Harst, L.J. van der, 'Notulen van de 21^e Algemeene Vergadering' 266.

²²⁴ Zie voor het volledige Adres Anon., 'De strijd tegen de vivisectie in Nederland', *Androcles* 14 (1882) 169-176.

²²⁵ Salomon, 'Het rapport over het vraagstuk der vivisectie', *Androcles* 15 (1883) 49-54.

anaesthesie mochten gebracht worden vóór tot vivisectie wordt overgegaan."²²⁶ De reactie van Wirtz is helaas niet meer te vinden in het archief.

Wirtz besprak de brief van de Minister ook in drie vergadering met de Raad van Bestuur van de Veeartsenijschool. Hij deelde mee dat hij inlichtingen betreffende operatielessen had gevraagd aan veeartsenijscholen in andere landen. De leraren gaven aan dat zij het afschaffen van operaties op het levende dier zouden betreuren.²²⁷ In februari bracht Wirtz het onderwerp weer ter spraken. Hij was van mening dat als men in Berlijn, Wenen en Brussel goede veeartsen kon afleveren zonder oefeningsoperaties op het levende dier, dat dat dan in Nederland ook zou moeten kunnen. Hierop volgde een discussie met de leraren. De heer van der Plaats merkte op *"dat wanneer in deze zaak iets wordt toegegeven aan de NVBD, deze allengs met hare eischen zal voortgaan."*²²⁸ Kortom, hij vond dat de NVBD de taken van de veeartsenijschool in de weg stond.

Een briefwisseling met Minister van Binnenlandse Zaken Heemskerk had als gevolg dat Directeur Wirtz op 18 oktober 1888 maatregelen aankondigde. Voortaan mochten alleen aderlatingen en de luchtpijpsnede nog op levende dieren plaats hebben, en wel alleen door leerlingen van het vierde studiejaar, alle overige oefeningen in praktische operatieleer moesten plaats hebben op dode dieren. Leerlingen van het derde studiejaar mochten geen enkele operatie meer op levende dieren oefenen. Het was aan de leraren om er op toe te zien dat door leerlingen van het vierde studiejaar *"geene andere therapeutische en zoogenaamde gebruiksoperatiën in de kliniek der inrichting worden verricht dan zoodanige, welke tot de spoedig afloopende en weinig pijnlijke moeten gerekend worden."*²²⁹ Een golf van verontwaardiging ging door de veeartsenijkundige wereld. In het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* verscheen een brief, ondertekend door alle leraren van de Veeartsenijschool waarin zij te kennen gaven dat zij het niet met genoemde maatregelen eens waren.²³⁰ Ook volgden er diverse briefwisselingen tussen leraren, studenten en directeur Wirtz in landelijke dagbladen.²³¹

Op 13 januari 1889 werd een buitengewone algemene vergadering belegd door de Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde. Hier werd een commissie benoemd die een verzoekschrift aan de minister van Binnenlandse Zaken zou opstellen om de genoemde voorschriften in te trekken. De minister is op dit verzoek niet ingegaan.²³² Professor Wester omschreef de kwestie in zijn boek over de geschiedenis van de veeartsenijkunde als volgt: *"de*

²²⁶ HUA toegangsnummer 213, inventarisnummer 91, brief 2 januari 1888 volgnummer 1A.

²²⁷ HUA toegangsnummer 213, inventarisnummer 742, notulen 28 januari 1888.

²²⁸ HUA toegangsnummer 213, inventarisnummer 742, notulen 4 februari 1888.

²²⁹ Citaat uit: Mathijssen, A.H.H.M., 'De oefenoperaties', S80.

²³⁰ Van der Harst, Weitzel, Schimmel, Thomassen, Esveld, van der Plaats en Hamburger, 'Het klinisch onderwijs aan 's Rijks Veeartsenijschool', *TvVeV* 16 (1889) 64-65.

²³¹ Mathijssen, A.H.H.M., 'De oefenoperaties' S80-82.

²³² Zie voor de gehele notulen van deze vergadering *TvVeV* 16 (1889) 113-132.

veeartsen hebben zich er alleen maar mee geblameerd, en nog steviger de meening onder het publiek gevestigd, dat aan de Veeartsenijschool de patiënten aan proeven werden onderworpen, een reputatie die tevoren en nog lang daarna den aanvoer van patiënten naar de kliniek heeft tegengehouden.”²³³

Mij bekreep bij het doornemen van de informatie over de ‘vivisectiekwestie’ het gevoel dat de toenmalige veeartsen de NVBD en de anti-vivisectionisten vooral lastig vonden. Men was van mening dat de kwaliteit van het onderwijs er op achteruit zou gaan wanneer operaties niet meer op levende dieren mochten worden geoefend. En zoals van der Plaats, leraar aan de veeartsenijschool, het opmerkte: “wanneer in deze zaak iets wordt toegegeven aan de NVBD, zal deze allengs met hare eischen voortgaan.” Hieruit proef ik geen positieve mening over de NVBD vanuit de veeartsen; eigenlijk vond men dierenbeschermers maar een vervelend clubje waar je voornamelijk last van had.

Terugkomend op de vraag wat de invloed van dierenartsen op het beleid van de NVBD was, dan was het in het geval van de vivisectie voornamelijk negatieve invloed. Ook naar de buitenwereld toe kwamen veeartsen niet diervriendelijk over, want terwijl in de samenleving het draagvlak voor een verbod op vivisectie steeds groter werd ageerden de veeartsen in het openbaar sterk tegen de maatregelen aan de veeartsenijschool. De NVBD gaf desondanks niet op in haar strijd tegen de vivisectie, met positief resultaat uiteindelijk. Toch worden er ook anno nu nog steeds proeven gedaan op levende dieren dus het lijkt er op dat deze discussie nog steeds niet ten einde is...

5.3 HET DODEN VAN (SLACHT)DIEREN

Een tweede stokpaardje van de NVBD vlak na haar oprichting werd de behandeling van slachtdieren en het pijnloos doden van andere dieren. In 1870 werd in *Androcles* al gepleit voor een goede behandeling van slachtdieren, want door wreedheid zouden de dieren onder andere voor de mens gevaarlijke ziekten kunnen oplopen. In dit artikel wordt ook een veearts uit Zevenaar, Dhr. Waggelmans, geciteerd die al in 1865 pleitte voor een maximum reistijd van slachtdieren naar Engeland om runderpest te voorkomen.²³⁴ Dit paste goed bij het verhaal van de dierenbeschermers. Ook pleitte de NVBD voor bedwelmd slachten, door gebruik van het schietmasker. De vereniging liet verschillende schietmaskers naar Nederland komen en beschreef de testen hiervan in *Androcles*.²³⁵ Het valt op dat er in het *Tijdschrift voor*

²³³ Wester, J., *Geschiedenis der Veeartsenijkunde*, (Utrecht 1939) 228.

²³⁴ Anon., ‘mishandelen der slachtdieren’, *Androcles* 2 (1870) 105-132.

²³⁵ Winkler, T.C., ‘het slachten van runderen en paarden met het schietmasker’, *Androcles* 12 (1879) 97-107.

Veeartsenijkunde wel melding werd gemaakt van de ontwikkeling van schietmaskers, maar dat hierin niets werd gezegd over de verbetering van het dierenwelzijn wanneer deze maskers werden gebruikt.²³⁶ De veeartsen lijken meer waarde te hechten aan hygiëne et cetera. Rond de eeuwwisseling gingen dierenbeschermingsverenigingen de hulp inroepen van veeartsen betreffende de kwestie van het ritueel slachten. In 1898 werd D.F. van Esveld uitgenodigd om een voordracht te houden over het doden van slachtvee, bij het congres van de NVBD te Haarlem.²³⁷ In opdracht van de Leidsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren schreef veearts Daniel van Gruting dan *'De halssnede en het schietmasker'* waarin hij pleit voor bedwelming alvorens over te gaan op de halssnede.²³⁸ Ook vond er correspondentie plaats tussen de NVBD en enkele veeartsen die werkzaam waren in het slachthuis, waarin deze veeartsen zich uitspraken tegen het rituele slachten.²³⁹

Enkele jaren later schreef paardenarts Quadekker een soortgelijk boek als dat van Gruting voor de Afdeeling Nijmegen e.o. van de NVBD.²⁴⁰ Hieruit blijkt dat de Dierenbescherming meer steun begon te zoeken bij deskundigen om zo ook een 'wetenschappelijk' draagvlak voor haar ideeën te creëren. Het zou desondanks nog zo'n twintig jaar duren voor men zich ook in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* meer begon uit te spreken vóór bedwelmd slachten.²⁴¹ Er ging daarna nog weer bijna dertig jaar overheen voordat diverse veterinairanen plaatsnamen in commissies van de Dierenbescherming aangaande Elektrische Bedwelming en 'het Slachtvraagstuk'. In de commissie aangaande elektrische bedwelming namen onder andere dierenarts Bakema en Quaadvlieg en Prof. Van Oijen plaats. In de commissie aangaande het Slachtvraagstuk zaten

onder andere W.J. Esser, Prof. Van Oijen en Prof. Beijers. Wat hun rol in deze commissies precies is geweest, heb ik niet kunnen achterhalen. Wel is duidelijk dat de NVBD de mening van veterinairanen steeds belangrijker ging vinden en dat veterinairanen dierenwelzijn uiteindelijk ook hoger op de agenda zetten en dus bereid waren zich in te zetten voor deze zaak.

Afbeelding 16 Propaganda van de NVBD voor het op de juiste manier doden van slachtvee.²⁴²

²³⁶ Zie onder andere Anon., 'Een nieuwe slachtmethode', *TvVeV* 9 (1878) 231 en Hoefnagel, K., 'Het gebruik van het slachtmasker bij slachtvee', *TvV* 30 (1903) 206-214.

²³⁷ Anon., 'Congres voor dierenbescherming', *Androcles* 30 (1898) 100-102. De gehele voordracht is te lezen in Van Esveld, D.F., *Het doden van slachtvee: voordracht, gehouden op het eerste Nationale congres tegen het mishandelen van dieren, te Haarlem op 14 mei 1898*, (Haarlem 1898).

²³⁸ Gruting, D. van, *De halssnede en het schietmasker* (Leiden, 1902).

²³⁹ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 48, p 44,51.

²⁴⁰ Quadekker, E.A.L., *Antwoord van de Afdeeling Nijmegen en Omstreken der Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren op den open brief van de firma D.J. Hinrichs en Zonen te Nijmegen in zake het rituele slachten*, (Nijmegen 1909).

²⁴¹ Zie onder andere *TvD* 47 (1920) 623-631 en *TvD* 48 (1921) 18-19 en 143-144.

²⁴² Afbeelding uit collectie van de NVBD. Overgenomen uit: Davids, Karel, *Dieren en Nederlanders* 70.

Koolmees merkt op dat de discussie over rituele slacht ook bij dierenartsen werd gekenmerkt door vooroordelen, emotionele en ideologische motieven en een gebrek aan rationele, objectieve en wetenschappelijk gefundeerde argumenten. Het hoofdbestuur van de NVBD wilde niet dat een wettelijke verbodsbepaling inbreuk zou maken op de godsdienstvrijheid van Israëlieten, toch waren er ook dierenbeschermers die de rituele slacht wilden verbieden. Veeartsen Van Esveld en Gruting vonden al in het begin van de twintigste eeuw dat de discussie een antisemitisch karakter had aangenomen en slachthuisdirecteuren hadden als standpunt dat de halssnede, van religieuze aard, niet verboden moest worden. Van Oyen echter, noemde de joods-rituele slachtwijze verwerpelijk en ernstige dierenmishandeling.²⁴³ Later blijkt dat Van Oyen mogelijk ook niet geheel 'anti-Duits' was, het zou dus kunnen dat zijn mening meer anti-joods was dan anti-dierenmishandeling.²⁴⁴

De NVBD hield zich niet alleen bezig met het doden van slachtdieren, ook het zo pijnloos mogelijk doden van bijvoorbeeld straathonden werd belangrijk gevonden. Leraar aan 's Rijks Veeartsenijschool Van Esveld werd al in 1894 uitgenodigd voor een reis naar Brussel en Londen, samen met de voorzitter en secretaris van de NVBD. Hier bestudeerden ze het 'asphyxiatietoestel', een apparaat om honden af te maken.²⁴⁵ In 1898 werd M.J. Hengeveld G.Jzn. uitgenodigd om een lezing te houden bij het congres van de NVBD, getiteld 'het dooden van dieren niet voor consumptie bestemd.' Hij pleitte voor het zo vlug en pijnloos mogelijk doden van dieren en gaf enkele geschikte methoden als voorbeeld.²⁴⁶ Vijfentwintig jaar later namen verschillende dierenartsen plaats in een commissie van de NVBD ter 'bestudeering van het vraagstuk van pijnloos dooden van dieren, namelijk Prof. Dr. Remmelts, Dr. D.J. Copper, Prof. Dr. H. Jakob en kapitein-paardenarts T.D. Sigling.'²⁴⁷ Hieruit blijkt dat in de loop van de twintigste eeuw steeds meer veterinairanen werden betrokken bij het werk, en dus het beleid, van de Nederlandse Dierenbescherming.

Met betrekking tot het doden van (slacht) dieren hebben veeartsen wel degelijk invloed uitgeoefend op het beleid van de NVBD. De NVBD kon gebruik maken van argumenten die door veeartsen, zowel binnen als buiten het slachthuis werkzaam, werden aangeleverd. Onder andere door deze argumenten en onderzoeken van veeartsen konden de dierenbeschermers meer druk uitoefenen op de overheid en op medewerkers in slachthuizen.

²⁴³ Koolmees, P.A., *Symbolen van openbare hygiene, gemeentelijke slachthuizen in Nederland 1795-1940*, (Rotterdam 1997).

²⁴⁴ Offringa, C., *Van Gildestein tot Uithof II*, 158-160.

²⁴⁵ Quarles van Ufford, L.J. en Esveld, D.F. van, *Verslag der commissie voor het onderzoek der asphyxiatie te Brussel en Londen aan het hoofdbestuur der Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren te 's-Gravenhage*, (Den Haag 1894).

²⁴⁶ Anon., 'Congres voor dierenbescherming' *Androcles* 30 (1898) 100-102.

²⁴⁷ Anon., 'Het pijnloos doden van dieren', *TvD* 52 (1925) 982.

5.4 WETGEVING

Wetgeving met betrekking tot hondsdelheid. Het feit dat Nederland geen wetgeving had op het gebied van dierwelzijn was dierenbeschermers een doorn in het oog. In 1875 werd in de Wet tot vaststelling van bepalingen bij het voorkomen van hondsdelheid een artikel opgenomen dat het opzettelijk mishandelen van een hond of kat strafbaar stelde.²⁴⁸ In deze wet stond ook onder andere dat eigenaren van honden verplicht waren om deze buitenshuis een muilkorf te laten dragen, iets waar dierenbeschermers het niet mee eens waren. In *Androcles* werden enkele buitenlandse veeartsen geciteerd, zij gaven aan dat van de muilkorf niets goeds viel te verwachten.²⁴⁹ Opvallend is dat hierin geen Nederlandse veeartsen werden genoemd. In dezelfde *Androcles* werd zelfs schamper opgemerkt dat de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde op haar vergadering de vraag 'kan het dragen van muilkorven bijdragen tot delheid bij honden' zou behandelen, een vraag waarop volgens de leden van de NVBD maar één antwoord mogelijk was. De dierenbeschermers concludeerden dat het advies dat de veeartsen aan de Minister hadden gegeven betreffende deze wet dan ook wel niet al te best zou zijn.²⁵⁰

Toen men wilde aangeven hoe verkeerd bovengenoemde maatregel was, werden toch de veeartsen weer geciteerd. *"Alle autoriteiten op veeartsenijkundig gebied erkennen, dat vaste, zich bij elken patiënt voordoende verschijnselen der zieke (hondsdelheid) niet met zekerheid zijn op te geven."* Onduidelijk is of het hier Nederlandse veeartsen betrof. Verderop in dit artikel wordt nog genoemd dat alleen veeartsen die afhankelijk zijn van de Minister van Binnenlandse Zaken delheids- en vermoedelijke delheidsverklaringen afleggen, terwijl Nederlandse deskundigen die niet afhankelijk zijn, van mening waren dat deze verklaringen geen waarde hadden.²⁵¹ Het lijkt alsof er indirect een beroep wordt gedaan op veeartsen: teken deze verklaringen niet als u niet afhankelijk bent van de Minister.

Dat dierenbeschermers weinig vertrouwen hadden in de kennis en kunde van veeartsen aangaande hondsdelheid, blijkt ook uit het verslag dat Salomon deed in *Androcles*, van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig staatstoezicht in Nederland, waarin ook gevallen voorkwamen van hondsdelheid. Schrijver vroeg zich sterk af of deze honden wel echt dol waren. Ook werd in dit artikel nog een Dr. T.N. geciteerd, die aangaf dat de diagnose 'dol' vaak ten onrechte werd gesteld, ondanks dat diverse buitenlandse deskundigen aangaven dat

²⁴⁸ Bordes, M.E.C. de, *'Dieren in het geding'* 40.

²⁴⁹ Anon., 'Bijdrage tot de geschiedenis van de dag', *Androcles* 7 (1875) 71-77.

²⁵⁰ Anon., 'Binnen- en buitenlandsche berichten', *Androcles* 7 (1875) 144-147 Aldaar 144. De genoemde vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde was op 7 september 1875 en de notulen zijn te lezen in *TvVeV* 7 (1876) 138-152.

²⁵¹ Anon., 'De muilkorfdwang, naar aanleiding van zijne toepassing te Rotterdam.', *Androcles* 11 (1879) 101-112.

het hun nog niet was gelukt om een verschijnsel te vinden dat bij obductie de ziekte kon kenmerken. Hij riep veeartsen dan ook op om openbaar te maken op welke manier zij hondsdelheid konden vaststellen. Ook hierop kwam geen officiële reactie van veeartsen, enkel een stuk van de heer R. Boer, rijksveearts te St. Anna Parochie in de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, waarin hij aangaf dat hondsdelheid aan de Veeartsenijschool wél vaak voorkwam. Salomon besloot vervolgens met: *“indien veeartsen in dit geval bij hun visa reperta wat meer hun geweten raadpleegden en minder klakkeloos delheid erkenden uit zucht om verantwoord te zijn, dan zou tegen de uitvoering der Rijkswet 1875 bij geen enkel verstandig man bezwaar bestaan, maar dan zou het verbod voor de honden om gedurende vier maanden gemuilband te loopen zeldzamer voorkomen, en in dien zij die de macht in handen hebben om de dwaze verordening betreffende de hondsdagen in te trekken, die macht gebruikten, dan zou menig arm dier minder gekweld worden en veel hondenbezitters van een grooten onnoodigen last ontheven worden.”*²⁵² Hier lijkt het alsof men probeert op het geweten van veeartsen in te spelen. De vraag is of dit nut heeft, want hoeveel veeartsen zouden *Androcles* lezen?

Dierenmishandeling in het wetboek voor strafrecht. Pas in 1886 werd dierenmishandeling opgenomen in het Wetboek voor Strafrecht, door invoering van de artikelen 254 en 455. Artikel 254 had betrekking op het opzettelijk wreed behandelen van een dier, artikel 455 ging over het slecht behandelen van trekdieren. Deze strafbepalingen bleven onveranderd van kracht tot 1920.²⁵³ Het valt op dat van deze wetten in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* geen melding werd gemaakt, het komt over alsof het de veeartsen niet erg interesseerde. Van veeartsenijkundige zijde heeft de NVBD dan ook waarschijnlijk geen hulp ontvangen tijdens het pleiten voor deze wet...²⁵⁴

Het trekhondenvraagstuk. In de Trekhondenwet van 1910 werden voorschriften gesteld tot het gebruik van trekhonden, maar de trekhond werd niet verboden.²⁵⁵ Al in 1875 verscheen het eerste artikel in *Androcles* met betrekking tot de hond als trekdier. Hierin werden veeartsen geciteerd, die aangaven dat mishandeling kan leiden tot hondsdelheid. En aangezien hondenkarren als dierenmishandeling werden gezien, was het voor de dierenbeschermers duidelijk dat het toestaan van trekhonden zou leiden tot meer hondsdelheid...²⁵⁶ Al jaren voordat de Trekhondenwet van kracht werd, waren er in diverse provincies verordeningen met betrekking tot trekhonden. Vaak werd hiervoor om advies gevraagd aan commissies die zich

²⁵² Het complete artikel is te lezen in: Salomon, ‘van alles wat – hondsdelheid’, *Androcles* 15 (1883) 115-125. Het citaat van Salomon staat op p. 115.

²⁵³ Boon, D., *Nederlands Dierenrecht* (Arnhem 1983) 115 en 118.

²⁵⁴ Zie TvVeV 13 (1886), hierin worden de wetten niet genoemd.

²⁵⁵ Bordes, M.E.C. de, ‘*Dieren in het geding*’ 46.

²⁵⁶ Anon., ‘Is de hond een trekdier?’, *Androcles* 7 (1875) 52-57.

bezighielden met de trekhond. In één van die commissies, in Zuid-Holland, zat rijksveearts H. van Aken in 1896.²⁵⁷

Rond 1910, het jaar waarin de Trekhondenwet van kracht werd, verschenen ook artikelen in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* over trekhonden. Het valt op dat hierin alleen een opsomming van feiten over de wet wordt gegeven en geen mening van de auteur over trekhonden.²⁵⁸ Leraar van 's Rijksveeartsenijschool Kroon, liet in een artikel wel weten hoe hij over de kwestie dacht.

Weliswaar vond hij het niet nodig om trekhonden te verbieden, maar hij vond wel dat er iets in de situatie moest veranderen. “*Dat men zich met de trekhonden heeft bezig gehouden was broodnodig. De marteling der dieren was dikwijls vreeselijk*”, schreef hij in 1911.²⁵⁹ Hij gaf diverse aanbevelingen over welke dieren geschikt zouden zijn als trekhond, qua exterieur en verzorging. In 1914 schreef hij een soortgelijk artikel met daarin methoden om een goede trekhond te kunnen fokken.²⁶⁰ Rond die tijd schreef W.J. Esser, oud-gouvernementsveearts, de brochure ‘*De hond geen trekdier*’, uitgegeven door de NVBD.²⁶¹

***Afbeelding 17 Een trekhond onder een melkkar.*²⁶²**

Het lijkt er op dat veeartsen zich niet erg hebben ingespannen voor de Trekhondenwet, deze werd meer ter kennisgeving gemeld in het *Tijdschrift*. Echter naarmate er meer stemmen opgingen om trekhonden te verbieden, gingen ook meer veeartsen zich met de kwestie bemoeien. Vooral als het ging om wetenschappelijk aantonen van de ongeschiktheid van de hond als trekdier, werden vaak veeartsen ingeroepen. Zo zaten Dr. H.M. Kroon en Prof. H. Jakob in de Bond tot Bescherming van den Trekbond, opgericht door Kennelclub “Cynophilia.”²⁶³ Dierenbeschermers kregen hierdoor nieuwe, wetenschappelijke, argumenten voor hun doel, het verbieden van de hond als trekdier, terwijl veeartsen zich niet hoefden te bemoeien met de ‘wettelijke’ kant. De Veeartsenijkundige Faculteit, en dan in het bijzonder H.M. Kroon, werd veelvuldig geciteerd in een uitgave van de Anti-Trekhondenbond. Zo blijkt onder andere dat

²⁵⁷ Anon., ‘Nederlandsche vereeniging tot bescherming van dieren’, *Androcles* 28 (1896) 76-78.

²⁵⁸ Zie bijvoorbeeld artikelen van Markus en Kroon in *TvV* 37 (1910) 154, 372, 486 en in *TvV* 38 (1911) 228-230.

²⁵⁹ Kroon, H.M., ‘Trekhonden’, *TvV* 38 (1911) 431-440 aldaar 433.

²⁶⁰ Kroon, H.M., ‘Het trekhondenvraagstuk’, *TvV* 41 (1914) 1131-1137.

²⁶¹ Esser, W.J., *De hond geen trekdier* (Den Haag 1913-14).

²⁶² Afbeelding afkomstig uit collectie NVBD. Overgenomen uit: Dobbe e.a., ‘*Dierenbescherming op de drempel*’ 13.

²⁶³ Kroon, H.M., ‘Bond tot bescherming van den Trekhond’, *TvV* 42 (1915) 477.

Kroon voorzitter was van een commissie die de Minister adviseerde aangaande de trekhond, hij stelde hiervoor een puntensysteem op om trekhonden te keuren.²⁶⁴

Het doen van gebruiksoperaties. In 1921 vroeg de NVBD de mening van de Maatschappij voor Diergeneeskunde betreffende het staart-couperen bij paarden en verzocht om haar medewerking om het couperen tegen te gaan. Dit werd door de Maatschappij besproken op haar 66ste Algemeene Vergadering, gehouden op 21 oktober 1921. De Afdeling Zuid-Holland diende over dit onderwerp een motie in: *“het coupeeren als mode-operatie verdient afkeuring. Als middel om dit tegen te gaan wordt het in het leven roepen van wettelijke verbodsbepalingen internationaal noodzakelijk geacht. Zonder deze acht men den strijd daartegen nutteloos.”*²⁶⁵ Deze motie werd na enige discussie aangenomen. De heer Barendregt voegde hier nog aan toe dat men veel zou kunnen winnen met het overtuigen van de stamboeken en de koudbloedfokkers. Onduidelijk is, of er verder actie is ondernomen door de Maatschappij. Het heeft in ieder geval niet geleid tot een verbod op het doen van gebruiksoperaties, ook was het leken nog steeds toegestaan om dergelijke operaties te verrichten.

Vanaf de jaren dertig van de twintigste eeuw begonnen meerdere dierenartsen zich uit te spreken tegen gebruiksoperaties zoals het couperen van staarten en oren en castraties. In de NVBD vonden ze een goede spreekbuis hiervoor maar ook in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* werden artikelen geschreven en het onderwerp werd besproken op de vergadering van de Maatschappij voor Diergeneeskunde. Hoewel het doel van de NVBD en de dierenartsen niet helemaal hetzelfde lijkt te zijn, konden ze elkaar toch goed gebruiken om hun doel te bereiken. De NVBD wilde voornamelijk dat het couperen zou worden afgeschaft uit een oogpunt van dierwelzijn. Dierenartsen wilden dit ook, maar hier zat dan nog als achterliggende gedachte bij dat dergelijke ingrepen vaak werden uitgevoerd door leken en dat dierenartsen ook voornamelijk dát afgeschaft wilden zien. Zo riep paardenarts Van der Burg in *Dierenbescherming* op tot het afschaffen van couperen en het beter opleiden van veterinaire studenten in het doen van castraties in zijn artikelenreeks ‘het doen van heelkundige operaties op gezond vee en de uitoefening der verloskunst bij vee aan ieder geoorloofd’.²⁶⁶ Hij stoorde zich hierin aan het feit dat het doen van dergelijke operaties niet alleen was weggelegd voor opgeleide dierenartsen, maar ook voor leken-operateurs. Zijn stellingen pasten ook goed in het straatje van de dierenbeschermers, maar dan meer vanuit het oogpunt van dierwelzijn.

²⁶⁴ Karres Jr., J, *De trekhond en zijn bescherming bij de wet*, (Den Haag 1932) 4, 7-9.

²⁶⁵ Hoogkamer, Vermeulen, ‘Notulen van de 66ste Algemeene Vergadering, gehouden op 21 en 22 October 1921, in hotel de l’Europe te Utrecht’, *TvD* 48 (1921) 689-700 aldaar 692.

²⁶⁶ Burg, W. van der, ‘Het doen van heelkundige operaties op gezond vee en de uitoefening der verloskunst bij vee aan ieder geoorloofd’, *Dierenbescherming* 11 (1930) 48-49, 75-76 en 119-120.

Kapitein-paardenarts T.D. Sigling pleitte in een artikel in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* voor het afschaffen van het couperen van paardenstaarten, uit een oogpunt van dierenbescherming. Hij veegde het argument 'als de dierenarts het niet doet dan doet een leek het' van tafel door aan te geven dat leken-coupeerders en het publiek hierdoor slechts het idee kregen dat dierenartsen geen kwaad zagen in de ingreep.²⁶⁷ Sigling citeerde enkele deskundigen, onder wie een Duitse dierenarts maar ook de Nederlandse Prof. Dr. Klarenbeek die couperen veroordeelde als 'onnoodige verminking'.²⁶⁸ Sigling werd, net als collega's Wester en Folmer, af en toe opgeroepen in de rechtbank als getuige-deskundige in zaken betreffende het couperen van staarten.²⁶⁹

In 1940 nam de Maatschappij voor Diergeneeskunde in de *Code voor de Dierenarts* een standpunt in aangaande de gebruiksoperaties. Men schrijft hierin: "*Op den weg der dierenbescherming ligt het, met alle kracht op wetswijziging aan te dringen en er naar te streven, dat het operatief ingrijpen aan leeken wordt verboden.*"²⁷⁰

Toch bleef het voornamelijk bij oproepen en ondernamen dierenartsen zelf weinig actie. In 1947 deed de Afdeling Friesland van de Maatschappij voor Diergeneeskunde een voorstel tot het verkrijgen van een coupeerverbod voor paarden. De voorzitter van de Maatschappij, Prof. Van der Plank, merkte op dat het niet aan de Maatschappij was om aan te sturen op een verbod. Ook waren er enkele Afdelingen die een verbod niet zagen zitten, vanwege het economische aspect. Toch werd uiteindelijk besloten om samen met enkele stamboeken aan te sturen op een verbod, maar duidelijk is dat men het niet zag zitten om zelf rechtstreeks naar de minister te stappen voor een dergelijk verzoek.²⁷¹ Tenslotte waren ook de eigen inkomsten in het geding, men wilde paardeneigenaren niet tegen zich in het harnas jagen...

In 1948 meldde Professor Beijers dat de NVBD succes heeft gehad in haar streven tot het afschaffen van couperen, dat werd toen alleen in Zeeland nog gedaan.²⁷²

Terugkerend naar de vraag wat de invloed van de dierenarts is geweest op het beleid van de Nederlandse Dierenbescherming, kunnen we wat betreft wetgeving concluderen dat dierenartsen hierin geen cruciale rol hebben gespeeld. Tot 1910 hebben veeartsen zich in het geheel niet bemoeid met wetgeving en zich hier niet over uitgesproken. Na de invoering van de Trekhondenwet in 1910 ging men zich hier wel mee bezig houden, vooral door het

²⁶⁷ Sigling, T.D., 'Het couperen van staarten van paarden uit een oogpunt van dierenbescherming', *TvD* 66 (1939) 1218-1223 aldaar 1219.

²⁶⁸ Sigling, T.D., 'Het couperen van staarten van paarden' 1218.

²⁶⁹ Diemont Sr., Aug., 'Ingezonden, Couperen', *TvD* 66 (1939) 1224.

²⁷⁰ Kroes, H.A., Picard, J.H., Rutgers, E., *Code voor de Dierenarts* (Utrecht 1940) 41.

²⁷¹ Haan, W.A. de, 'Verslag van de 92e Algemeene Vergadering' 267.

²⁷² Beijers, J.A., 'Geschiedenis en ontwikkeling der dierenbeschermingsgedachte' 20.

wetenschappelijk aantonen of de hond geschikt is als trekdier. Van de resultaten van deze onderzoeken werd door dierenbeschermers dankbaar gebruik gemaakt. Wat betreft de gebruiksoperaties begonnen dierenartsen zich wel steeds feller uit te spreken, maar er werd door dierenartsen zelf geen actie ondernomen. Wederom waren het de wetenschappelijke en ethische argumenten waar de Dierenbescherming gebruik van kon maken. Voor dierenartsen lag op dit gebied ook vooral het opereren door leken gevoelig, men vond het erg belangrijk dat dit verboden zou worden en wilde zich hier ook, tot op zekere hoogte, voor in zetten.

5.5 POLIKLINIEKEN

In de jaren twintig van de twintigste eeuw werden de eerste poliklinieken voor dieren opgezet door dierenartsen, in samenwerking met de NVBD. In deze klinieken werden de huisdieren van 'min- en onvermogenen' kosteloos of tegen gereduceerd tarief behandeld. De eerste was J.C. van der Slooten in 1888. In 1921 openden de veeartsen Copper (Rotterdam) en Van Aken jr. (Den Haag) dergelijke klinieken. In de kliniek van Van Aken werden in de eerste maand na opening al 160 patiënten geholpen.²⁷³ Dr. A. Klarenbeek zag het voordeel in van dergelijke klinieken en pleitte ervoor dat dierenartsen zich hiervoor zouden gaan inzetten, ook om te voorkomen dat kwakzalvers het zouden doen. Hij zag het als een win-win situatie en omschreef dit als volgt: *"Van den steun der vereenigingen kan de dierenarts dankbaar gebruik maken en zonder twijfel is een regeling onderling mogelijk, die zoowel den dierenarts als het publiek en de vereenigingen, die voor bescherming van het dier ijveren, bevredigen."*²⁷⁴

In het jaar 1936 waren er 23 poliklinieken, waar diverse dierenartsen bij betrokken waren. Deze dierenartsen werden met naam en toenaam genoemd in het jaarverslag van de NVBD.²⁷⁵ De poliklinieken lijken zowel voor de NVBD als voor veterinairen wat op te leveren: er werden veel dieren geholpen en het leverde de deelnemende dierenarts en de beroepsgroep een goede naam op.

5.6 ETHISCHE ASPECTEN

*"Vooral met de toename der klein huisdierpraktijk komt het ideële karakter der diergeneeskunde en daarmee het contact met dieren-beschermers meer op den voorgrond."*²⁷⁶ Deze woorden

²⁷³ *Dierenbescherming* 2 (1921) januarinummer 6-7 en juninummer 7-8.

²⁷⁴ Klarenbeek, dr. A., 'Diergeneeskundige hulp voor armen', *TvD* 53 (1928) 888-890 aldaar 890.

²⁷⁵ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 227. De poliklinieken staan vermeld op p. 130-136. Medewerking van dierenartsen staat genoemd op p. 83, 85, 87, 95, 105 en 108.

²⁷⁶ Sigling, T.D., 'Grepes uit de diergeneeskundige ethiek', *TvD* 56 (1929) 188-195 aldaar 192. Dit stuk komt uit een voordracht die Sigling hield in de 73^e Alg. Vergadering der Mij. voor Diergeneeskunde, 13 oktober 1928.

sprak T.D. Sigling in zijn rede getiteld 'Grepn uit de diergeneeskundige ethiek' die hij hield bij de Algemene Vergadering van de Maatschappij voor Diergeneeskunde in 1928. Hier sprak hij over diergeneeskundige fatsoensleer en over het standpunt van de dierenarts met betrekking tot de zogenaamde modeoperaties. Hij pleitte hierin voor het niet meewerken van dierenartsen aan het couperen van staarten en riep op tot "*bescherming van de dieren tegen onredelijke daden, zooals deze nuttelooze en wreede verminkingen*".²⁷⁷ Vervolgens ontstond een discussie waaruit bleek dat de aanwezigen bij de vergadering het wel eens waren met de stellingen van Sigling, maar dat men zich ergerde aan 'ziekelijke ontaarding' waaraan Verenigingen tot Bescherming van Dieren vaak leden. Deze verenigingen overdreven vaak in hun doelstellingen, aldus de deelnemers aan de discussie.²⁷⁸

Toch blijkt uit genoemde voordracht wel dat dierenartsen zich meer en meer bewust werden van hun (ethische) verplichtingen ten opzichte van het dier. Dit kan men ook concluderen uit de discussies die er werden gevoerd omtrent staartcouperen, castreren et cetera zoals genoemd in de paragraaf over wetgeving.

Voor zover ik heb kunnen nagaan duurde het nog een tijd voordat er daadwerkelijk werd geprobeerd om invloed uit te oefenen op de ethische moraal van de dierenarts. In 1948 werd in het jaarboek van de NVBD gesproken over "*een vruchtbaar onderhoud met de Faculteit der Veeartsenijkunde te Utrecht en wel met enige heren Professoren over: „Dierengeneeskundige ethiek, Dierpsychologie en Dierenbescherming”, teneinde deze drie belangrijke onderwerpen te doen opnemen in het onderwijsprogramma van deze Faculteit. De kloof, welke hier en daar nog tussen dierenbeschermers en dierenartsen bestaat, zal daardoor op korte termijn verdwijnen.*"²⁷⁹ Deze 'heren Professoren' waren C. Romijn, C.F. van Oijen, G.B.H. Teunissen en J.A. Beijers en er werd gesproken over lezingen, te houden aan de Veterinaire Faculteit, voor de studenten daar. De lezingen waren een initiatief van de NVBD in samenwerking met de Faculteit en de Maatschappij voor Diergeneeskunde.²⁸⁰

In de winter van 1948-49 werden te Utrecht vijf voordrachten gehouden, welke ten doel hadden om studenten nader bekend te maken met de vraagstukken omtrent de onderwerpen diergeneeskundige ethiek, dierpsychologie en dierenbescherming. Ook andere belangstellenden waren welkom. De onderwerpen van de lezingen waren: 'Geschiedenis en ontwikkeling der dierenbeschermingsgedachte' (Prof. J.A. Beijers), 'Physiologische grondslagen van de dierlijke handeling' (Prof. C. Romijn), 'Dierenbescherming en diergeneeskundige ethiek' (T.D. Sigling),

²⁷⁷ Sigling, T.D., 'Grepn uit de diergeneeskundige ethiek' 194.

²⁷⁸ Sigling, T.D., 'Grepn uit de diergeneeskundige ethiek' 194-195.

²⁷⁹ NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 56 p. 37

²⁸⁰ Oijen, C.F. van, 'Mededelingen van de Faculteit der Veeartsenijkunde', *TvD* 73 (1948) 857.

‘Dierenbescherming in verband met veevervoer’ (Dr. Aug. Diemont) en ‘De plaats die het kleine huisdier inneemt’ (Prof. G.H.B. Teunissen).²⁸¹ Ondanks de geringe opkomst van studenten sprak Professor Beijers van een “grootse samenwerking, hoewel niet geheel bevredigend wat de resultaten betreft”.²⁸² De reeks lezingen is voor zover ik kon nagaan eenmalig gehouden.

5.7 E.H.B.O.-CURSUSSEN

De commissie C van de Dierenbeschermingsadviesraad zette in de jaren vijftig van de twintigste eeuw kadercursussen ‘Dierenverzorging en E.H.B.O.’ op. Initiatiefnemer hiervoor was Dr. S.G. Zwart, inspecteur van de Veeartsenijkundige Dienst. In een schrijven uit 1951 aan de diverse Afdelingen van de NVBD zette hij een zeer uitgebreide cursus uiteen waarin onder andere anatomie, fysiologie en eerste hulp aan de orde kwamen. In 1952 werden de eerste cursussen gegeven door verschillende dierenartsen in het land, met ondersteuning van Dr. Zwart en Professor Teunissen van de Faculteit Veeartsenijkunde.²⁸³ Professor Teunissen schreef ten behoeve van deze cursussen het boekje *Anatomie* waarin de anatomie van de huisdieren beschreven wordt evenals het een en ander over eerste hulp.²⁸⁴ Ook werd het boekje *Dierenbescherming op de Boerderij*, geschreven door Prof. Van der Plank, herzien voor dit doel door Prof. Teunissen, Prof. Beijers, Dr. Zwart en de Veeartsenijkundige Dienst.

Dr. Zwart was zeer enthousiast over de cursussen, die jaarlijks aan leken werden gegeven in verschillende steden in Nederland. Hij riep in het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* alle dierenartsen op zich in te zetten voor dit doel.²⁸⁵ Tussen 1952 en 1960 werden er 60 kadercursussen gehouden met als doel “het vormen van overtuigde en vaardige dierenbeschermers en het uitdragen van de denkeelden door de cursisten in hun omgeving.”²⁸⁶ De cursussen hebben in ieder geval plaatsgevonden tot en met 1965.²⁸⁷

Net als de poliklinieken lijken ook de E.H.B.O. -cursussen voor zowel de NVBD als de dierenarts wat op te leveren. Het leverde de veterinaire beroepsgroep een goede naam op en de NVBD kon er op vertrouwen dat de cursussen op deskundige wijze werden gegeven.

²⁸¹ De voordrachten zijn te lezen in Beijers, J.A. en Oijen, C.F. van, *Voordrachten over dierenbescherming, dierpsychologie en diergeneeskundige ethiek gehouden te Utrecht in de winter 1948-1949*, (Den Haag 1950)

²⁸² NL-Ha-NA, dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 57 p. 58. Prof. Beijers spreekt de NVBD toe ter ere van het 85-jarig bestaan van de vereniging.

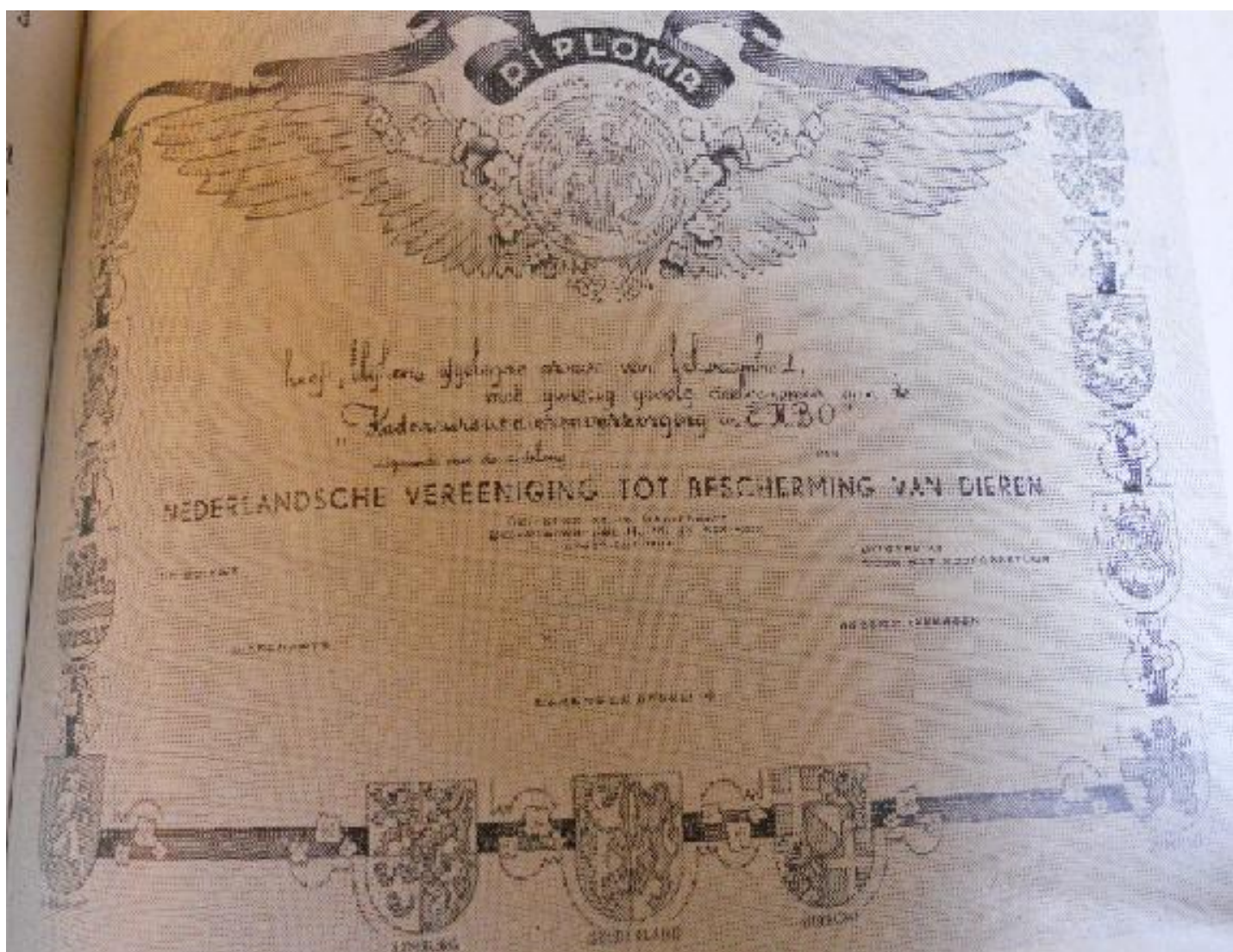
²⁸³ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 429.

²⁸⁴ NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 433.

²⁸⁵ Zwart, S.G., ‘Dierenarts en dierenbescherming’, *TvD* 81 (1956) 512-518.

²⁸⁶ NVBD, *Jaarboek NVBD 1960* (Den Haag, 1960) 46.

²⁸⁷ NVBD, *Jaarboek NVBD 1965* (Den Haag, 1965)

Afbeelding 18 Diploma van de E.H.B.O. –Cursus.²⁸⁸

²⁸⁸ Afbeelding afkomstig uit NL-Ha-NA, Dierenbescherming/Van Poelgeest, 2.19.009, inv.nr. 429.

6 DE VISIE VAN DE (KONINKLIJKE) NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ VOOR DIERGENEESKUNDE

6.1 INLEIDING

De beroepsvereniging voor dierenartsen in Nederland, de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), bestaat al 150 jaar. Anno nu neemt de Maatschappij in het maatschappelijke debat positie in over thema's zoals dierenwelzijn.²⁸⁹ Voor het onderzoek naar de rol van de dierenarts bij de oprichting en ontwikkeling van de Nederlandse Dierenbescherming, is het belangrijk te weten wat de visie van de KNMvD betreffende dierenwelzijn geweest is en welke invloed de KNMvD heeft uitgeoefend op veterinairen en de Dierenbescherming. Daarom wordt nu de deelvraag 'wat was de visie van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde op de Nederlandse Dierenbescherming?' behandeld. Dit heb ik onderzocht door de inhoud van het *Tijdschrift* door te zoeken naar informatie over de NVBD en standpunten van de Maatschappij. Tevens heb ik van de Code voor de Dierenarts, de edities die zijn verschenen in 1940 en 1960, doorgenomen. Achtereenvolgens worden in dit hoofdstuk de geschiedenis van de KNMvD, de KNMvD, haar *Tijdschrift* en de Dierenbescherming en vervolgens de 'Code voor de Dierenarts' besproken.

6.2 DE (KONINKLIJKE) NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ VOOR DIERGENEESKUNDE

Op 27 augustus 1862 werd de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland ('de Maatschappij') opgericht, 57 van de ongeveer 160 veeartsen die Nederland op dat moment rijk was werden lid. In 1863 verscheen het eerste *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt*, uitgegeven door de Maatschappij. De eerste jaren na de oprichting verliepen moeizaam, er kwamen maar weinig veeartsen naar de jaarlijkse vergaderingen en de saamhorigheid was ver te zoeken.²⁹⁰ De eerste decennia na de oprichting hield men zich voornamelijk bezig met veeziekten, het veeartsenijkundig onderwijs in Nederland en discussies over het al dan niet laten voortbestaan van het *Tijdschrift*. Zelden werden er 'ethische' vraagstukken behandeld, uitzondering vormt de bespreking over de vivisectie aan de Rijksveeartsenijschool tijdens de vergaderingen van 1882 en 1889.

²⁸⁹ <http://www.knmvd.nl/over-knmvd/missie-en-visie> Laatst geraadpleegd op 27 november 2012.

²⁹⁰ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de eerste honderd jaar van de Maatschappij: Santen, R. van, 'Honderd jaar Maatschappij voor Diergeneeskunde', *Eerste herdenkingsnummer TvD* 87, (1962) 72-128.

Op de 56ste Algemene Vergadering in 1915 werd besloten dat de vereniging voortaan 'Maatschappij voor Diergeneeskunde' (MvD) zou heten. Het tijdschrift van de Maatschappij wordt sinds dat jaar *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* genoemd en in de statuten en het huishoudelijk reglement werd de titel 'veearts' gewijzigd in 'dierenarts'.²⁹¹ In deze periode waren mond-en-klauwzeer, vleeskeuring en de overgang van Veeartsenijschool tot Veeartsenijkundige Hoogeschool 'hot items' op de vergaderingen van de Maatschappij.

Na de Tweede Wereldoorlog werd door het Hoofdbestuur een ontwerp-tuchtwet aan de leden voorgelegd, deze werd in 1951 ingediend. In 1954 werd de Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde herzien. Dierenartsen werden zich steeds bewuster van hun rechten en plichten in de Nederlandse maatschappij, ten opzichte van de mens maar ook ten opzichte van het dier. Sinds 1962 mag de Maatschappij voor Diergeneeskunde het predicaat 'Koninklijk' dragen.

6.3 DE KNMVD EN BESCHERMING VAN DIEREN

Het eerste *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt* werd zoals vermeld in 1863 uitgegeven. De bedoeling was dat de inhoud zou worden verdeeld in vier hoofdrubrieken, namelijk veeartsenijkunde, vergelijkende ziektekunde en genezingsleer, veeteelt en 'mengelwerk'.²⁹² Aan maatschappelijke onderwerpen werd in die tijd niet tot nauwelijks aandacht besteed in het *Tijdschrift*. Het zou ook nog een jaar duren voor de 's Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren werd opgericht. Het duurde tot 1882 voordat er in het *TvVeV* werd geschreven over een kwestie waar ook dierenbeschermingsverenigingen zich mee bezig hielden, toen werd er namelijk op de eenentwintigste Algemene Vergadering gesproken over vivisectie. De Maatschappij nam toen, zoals eerder vermeld, het standpunt in dat vivisecties nodig zouden zijn voor het onderwijs, maar dat wel beperkingen in acht zouden moeten worden genomen.²⁹³ Het duurde vervolgens zeven jaar voordat deze kwestie weer op de agenda werd geplaatst, aangezien toen de operatievoorschriften op 's Rijksveeartsenijschool werden gewijzigd. Hierover is uitgebreid geschreven in paragraaf 5.1 van dit onderzoek. Al met al lijkt het er op dat er in de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw géén banden waren tussen de NVBD en de Maatschappij.

In 1910 werd de redactie van het *Tijdschrift* drastisch gewijzigd. Vóór dat jaar waren D.F. van Esveld en W.C. Schimmel verantwoordelijk voor het redactiewerk, hun taken werden overgenomen door D.A. de Jong, H.M. Kroon, H. Markus en J.J. Wester. Het valt op dat er na die

²⁹¹ Santen, R. van, 'Honderd jaar' 95.

²⁹² Redactie *TvVeV*, 'Voorwoord', *TvVeV* 1 (1863) 3-6. Aldaar 4

²⁹³ Harst, L.J. van der, 'Notulen van de 21^e Algemeene Vergadering' 266.

overgang meer over de Dierenbescherming werd geschreven in het TvV. Er verschenen meerdere artikelen over trekhonden, dit is waarschijnlijk ook deels te wijten aan het feit dat de Trekhondenwet in 1910 van kracht werd. Ook werd er af en toe melding gemaakt van vergaderingen van de NVBD.²⁹⁴ Ondanks dat er nu af en toe informatie over de Dierenbescherming in het *Tijdschrift* verscheen, wordt in notulen van Maatschappijvergaderingen uit die tijd geen melding gemaakt van besprekingen over bescherming van dieren. De Maatschappij nam geen standpunt in over zaken waar de Dierenbescherming zich voor inzette.

In 1921 was er in de 66ste Algemene Vergadering van de Maatschappij een bespreking over een verzoek van de NVBD over het staart-couperen. Na enige discussie werd een motie van de Afdeling Zuid-Holland aangenomen waarin het couperen als mode-operatie werd afgekeurd en een internationaal verbod noodzakelijk werd geacht. Hier nam de MvD dus voor de eerste keer een standpunt in.²⁹⁵ In 1925 werd er door de NVBD wederom contact gezocht met het Hoofdbestuur van de MvD. Ditmaal ging het over 'gruwelen in de veeverloskunde'. Het was de NVBD via dierenarts Pulles ter ore gekomen dat in de veeverloskunde nog veel misstanden plaatsvonden. Voorzitter en Secretaris van de NVBD verzoeken dan ook *"Uwe meening (van de MvD) ten aanzien van het vóórkomen van de gesignaleerde feiten, c.q. van de mogelijkheid om tot verbetering van den gewraakten toestand te geraken."*²⁹⁶ Het Hoofdbestuur van de Maatschappij reageert hierop als volgt: *"het spreekt zijn overtuigde meening uit, dat voor bestrijding der euvelen, begaan bij de verlossing van runderen, wettelijke maatregelen niet kunnen worden voorgeschreven, óók om reden, dat deze nimmer gecontroleerd zouden kunnen worden. De eenige manier waarop in de toekomst het lijden van dieren, welke op de in het geschrift van de heer Pulles genoemde wijze worden mishandeld, kan worden tegengegaan is: opvoeding en voorlichting van veehouders. Het hoofdbestuur vertrouwt dat iedere dierenarts ten platten lande zich van deze belangrijke sociale taak is bewust."*²⁹⁷ Hieruit blijkt duidelijk dat de MvD niet van plan was in deze kwestie actie te gaan ondernemen, men ging er vanuit dat deze kwestie zich vanzelf zou oplossen. Dit was een tegenvaller voor de dierenbeschermers, die hadden gehoopt om de handen ineen te kunnen slaan. De NVBD reageerde dan ook teleurgesteld: *"hoewel wij zeker geen voorstanders zijn van rigoureuze optreden, komt het ons nu toch voor, dat, waar de zaak*

²⁹⁴ Zie onder andere 'Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren', TvV 37 (1910) 317 en artikelen over 'Wet op de Dierenbescherming', TvV 39 (1912) 284-294, 323-331 en 354-368.

²⁹⁵ Hoogkamer, Vermeulen, 'Notulen van de 66ste Algemeene Vergadering', 692.

²⁹⁶ Engelen en Von Weiler, 'Gruwelen in de Veeverloskunde', *Dierenbescherming* 6 (1925) 15.

²⁹⁷ Engelen, 'Gruwelen in de Veeverloskunde', *Dierenbescherming* 6 (1925) 79.

eenmaal aan de orde is gesteld en het 'opvoeden van veehouders' wel een zéér lange weg zal blijken."²⁹⁸

Naarmate er meer dierenartsen actief werden voor de Dierenbescherming, zie hiervoor de vorige twee hoofdstukken van dit onderzoek, werd in het *Tijdschrift* af en toe melding gemaakt van hun activiteiten. Dit gebeurde vooral postuum, in hun necrologie. Ook verscheen er af en toe een melding in het *TvD* wanneer een dierenarts plaats nam in een commissie van de NVBD. Er kwamen toen ook oproepen van dierenartsen, onder andere op het gebied van vivisectie en het couperen van staarten.²⁹⁹ In de jaren dertig nam de belangstelling voor de diergeneeskundige fatsoensleer toe. In 1928 hield T.D. Sigling hier een over lezing tijdens de 73ste Algemene Vergadering. Hij sprak hierin onder andere over collegialiteit en gaf zijn mening over de zogenaamde gebruiksooperaties. Op de vergadering van 1935 werd gesproken over een tuchtwet en een jaar later wordt werd een commissie gevormd die de 'Code voor de Dierenarts' moest gaan opstellen. De eerste editie hiervan verscheen in 1940. Hieruit blijkt dat de Maatschappij zich rond deze tijd meer ging bezighouden met maatschappelijke vraagstukken. Ruim tien jaar na de lezing van Sigling, in 1948, werden in samenwerking met de NVBD en de Faculteit, vijf lezingen op het gebied van dierenbescherming en ethiek georganiseerd.

Het blijft opvallen dat de Maatschappij in geen enkel vraagstuk aangaande dierwelzijn stelling innam in het *Tijdschrift*. Er werd wel steeds meer ruimte in het *Tijdschrift* afgestaan voor dierwelzijnskwesties, zoals onbedweld slachten of vervoer van wrak vee, maar men kwam nergens tot een gemeenschappelijk standpunt dat naar buiten werd uitgedragen. Het dichtst bij een standpunt komt een reactie op een ingezonden brief over couperen. De schrijver vroeg welk standpunt men als dierenarts diende in te nemen over het couperen van oren en staarten van honden en paarden. De redactie antwoordde hierop met een uiteenzetting over de standpunten van de Dierenbescherming, er werd niet gezegd of de Maatschappij voor Diergeneeskunde dezelfde standpunten innam. Er werd wel een advies aan de dierenarts gegeven: *"mocht de mentaliteit in de praktijk van de vraagsteller nog zó zijn, dat men niet tot een ander standpunt is over te halen en tóch zijn dieren persé gecoupeerd wil hebben en dit dan laat doen door leken met alle daaraan voor het dier verbonden bezwaren, dan zouden wij de collega willen adviseren de operatie zélf te doen, maar a.h.w. onder protest, dus met kennisgeving van zijn principieel standpunt dat hier alleen verlaten wordt er wille van het dier, n.l. om nodeloze mishandeling te voorkomen."*³⁰⁰ Er van uitgaande dat de redactie de 'spreekbuis' van het Hoofdbestuur en de

²⁹⁸ Engelen, 'Gruwelen in de Veeverloskunde', *Dierenbescherming* 6 (1925) 79.

²⁹⁹ 'Jansen, J.', 'Ingezonden: vivisectie', *TvD* 53 (1926) 797-798 en Diemont, Aug., 'Coupeeren van paardestaarten', *TvD* 54 (1927) 870-871.

³⁰⁰ Anon., 'Vraag en antwoord: het couperen van staarten en oren', *TvD* 85 (1960) 894.

gehele vereniging is, hebben we hier te maken met een ‘voorzichtig standpunt’ op het gebied van dierenbescherming.

In de *Code voor de Dierenarts*, uitgegeven door de MvD, werd wél stelling ingenomen tegen enkele kwesties waaronder castreren, couperen en het doden van gezonde dieren.

6.4 DE CODE VOOR DE DIERENARTS

In 1931 installeerde de Maatschappij een ‘Centrale Raad’, die vooral werkzaam moest zijn voor praktiserende dierenartsen. Het doel van de Raad was bijdragen aan goede verhoudingen binnen de beroepsgroep en binnen de Nederlandse maatschappij. Ook zou de Raad functioneren als Tuchtcollege.³⁰¹ In 1936 werd door de Raad een commissie benoemd, die het op zich zou nemen een ‘Code voor Dierenartsen’ samen te stellen.³⁰² In 1940 verscheen de eerste uitgave van deze *Code voor de Dierenarts*, samengesteld door de dierenartsen H.A. Kroes, J.H. Picard en E. Rutgers.³⁰³ De Code vormt een leidraad voor de vraag ‘hoe te handelen als dierenarts’. Het doel was: het dienen der gemeenschap, dus het hooghouden van de eer en waardigheid van de diergeneeskundige stand, waardoor een loyale, hartelijke en collegiale geest onder dierenartsen zou worden bevorderd en de rechten van de dierenarts zouden worden geëerbiedigd.³⁰⁴ Anno 2012 bestaat de Code nog steeds, al is het in een iets andere vorm. De Code is bindend voor leden van de KNMvD.³⁰⁵

In de eerste *Code voor den Dierenarts* werd in het hoofdstuk ‘De praktiseerende Dierenarts’ een paragraaf opgenomen over ‘Dierenarts en dierenbescherming’. De paragraaf begint als volgt: *“Iedere dierenarts moet dierenvriend en dus ook dierenbeschermmer zijn in den gezonden zin van het woord.”*³⁰⁶ Men werd er op gewezen dat dierenartsen geen arbeid van een dier mogen verlangen wanneer het daarvoor niet geschikt is, en dat men een dier niet ‘nodeloos’ mag pijnigen. *“(…) maakt dit voor ons en ons beroep een goeden indruk bij het publiek, dat zoo vaak getuige is bij ons werk.”*³⁰⁷ Dierenartsen werden opgeroepen om stelling te nemen tegen ruwe behandeling van dieren, omdat men een naam en traditie hoog te houden heeft tegenover het Nederlandse volk. Men moest echter ook excessen van de dierenbescherming bestrijden en dus kijken naar de specifieke situatie. Er werd een voorbeeld gegeven van een *“hardzwoegende karreman, zelf niet vrij van lichamelijk letsel, (die) z’n paard moet uitspannen om een*

³⁰¹ Anon., ‘Centrale Raad’, *TvD* 59 (1932) 376-377.

³⁰² Santen, R. van, ‘Honderd jaar’ 106.

³⁰³ Kroes, H.A., Picard, J.H., Rutgers, E., *Code voor de Dierenarts* (Utrecht 1940).

³⁰⁴ Kroes e.a., *Code voor den Dierenarts* 10.

³⁰⁵ *Code voor de Dierenarts* maart 2010, te vinden via <http://www.knmvd.nl/over-knmvd/publicaties> Laatst geraadpleegd op 27 november 2012.

³⁰⁶ Kroes e.a., *Code voor den Dierenarts* 40-41 aldaar 40.

³⁰⁷ Kroes e.a., *Code voor den Dierenarts* 40.

futiliteit."³⁰⁸De auteurs van de *Code* meenden dat voor dierenartsen op het gebied van dierenbescherming een taak lag van leiding geven, waarbij hij gesteund diende te worden door regeringsmaatregelen. Zoals aangegeven werden in deze *Code* enkele standpunten aangenomen betreffende dierenwelzijn. Voor de volledigheid worden deze hieronder weergegeven zoals ze staan vermeld in de *Code* van 1940:

*"Een juist standpunt moet ook dezerzijds bepaald worden ten opzichte van verlossingen, castreren, coupeeren en het dooden van dieren. Wettelijk is b.v. het opereeren op **gezonde** dieren ook aan leeken toegestaan. Dit is feitelijk een absurditeit, immers bij een abnormale verlossing is wel het moederdier nog **gezond** docht het geheele geval is toch verre van normaal. Castraties zal de dierenarts blijven verrichten op grond van economische motieven, doch daarbij gebruik moeten maken van de nieuwste wetenschappelijke vindingen: hij zal zooveel mogelijk pijnloos, steeds 'lege artis' werken en zich ook hierbij zooals steeds, van de kwakzalverij onderscheiden.*

*Over het coupeeren wordt verschillend gedacht. Eigenlijk moest iedere dierenarts die operatie weigeren, wanneer er althans geen geneeskundige indicaties voor aanwezig zijn; het zou het prestige van onzen stand ten goede komen. De commissie is althans van meening dat, ook uit een oogpunt van dierenmishandeling, dergelijke operaties niet op den weg van den dierenarts moeten liggen. Op den weg der dierenbescherming ligt het, met alle kracht op wetswijziging aan te dringen en er naar te streven, dat het operatief ingrijpen aan leeken wordt verboden. Het dooden van gezonde, doch niet gewenschte dieren, behoort in het algemeen ook niet tot het gebied van den dierenarts. Wel is hij aangewezen adviezen te geven voor de manier, waarop het dooden moet plaatsvinden in daartoe bestemde inrichtingen."*³⁰⁹

In 1940 werd dus door de KNMvD, die de *Code* heeft uitgegeven, een duidelijk standpunt ingenomen betreffende gebruiksoperaties. Het lijkt er wel op dat men de verantwoordelijkheid deels probeerde af te schuiven, door de zin 'op den weg der dierenbescherming ligt het'. Hieruit zou je kunnen concluderen dat de auteurs vonden dat de Dierenbescherming zich voor wetswijziging moest gaan inzetten, dat het niet nodig was dat dierenartsen dit gingen doen. Ook werd er in de *Code* niet opgeroepen tot samenwerking met de NVBD, maar juist gewaarschuwd voor 'excessen van dierenbescherming'.

In 1960 werd een nieuwe druk van de *Code voor de Dierenarts* uitgegeven, ditmaal onder redactie van de dierenartsen A. van Keulen, E. Rutgers en J.H. ten Thije. Als reden voor de uitgave van deze nieuwe druk werd de toenemende belangstelling voor de diergeneeskundige

³⁰⁸ Kroes e.a., *Code voor den Dierenarts* 40.

³⁰⁹ Kroes e.a., *Code voor den Dierenarts* 40-41.

ethiek gegeven, ook hadden er in de diergeneeskundige wereld grote veranderingen plaatsgevonden.³¹⁰

Ook in de versie van 1960 was weer een paragraaf 'Dierenarts en dierenbescherming' opgenomen.³¹¹ Het eerste deel hiervan is precies gelijk aan het stuk uit 1940. Sinds de nieuwe Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunst was er voor dierenartsen en veehouders wel het een en ander veranderd. Alleen dierenartsen en officiële castreurs en veeverloskundigen mochten vanaf die tijd nog dieren (met uitzondering van ramlammeren en mannelijke biggen) castreren. Doordat de castreurs en veeverloskundigen geen verdoving mochten toepassen, werd dierenmishandeling in zeer hoge mate in de hand gewerkt, aldus de auteurs van de *Code*. Men riep dierenartsen dan ook op zich hier tegen te verzetten en castraties zelf wel onder verdoving te verrichten. Het was de dierenartsen ook een doorn in het oog dat dieren die niet van een bedrijf kwamen nog wel geopereerd en behandeld mochten worden door leken, 'uit dierenbeschermingsoogpunt en om vele andere redenen'.³¹² Dierenartsen moesten er dan ook naar streven dat de voorschriften zo snel mogelijk zouden worden aangepast, zodat alleen dierenartsen nog diergeneeskundige hulp mochten verstrekken.

Over het couperen stond in de *Code* van 1960 ongeveer hetzelfde vermeld als in 1940. Men meldde nog wel: *"Zolang echter de operatie – zij het tégen ons advies – gevraagd wordt, behoort de dierenarts deze lege artis uit te voeren en niet de leek."*³¹³ Wat betreft de kwestie van het doden van dieren, was men van mening dat dit door een dierenarts, pijnloos, diende te gebeuren.

In de *Code* van 1960 werd een apart stuk opgenomen over 'de dierenarts voor kleine huisdieren en de dierenbescherming'. De redactie deed de aanbeveling om wanneer een bestuur op het gebied van dierenbescherming 'op bescheiden schaal' om hulp vraagt, deze 'con amore' te verlenen. Wanneer er plannen waren voor een E.H.B.O. -cursus of een polikliniek, dan was het volgens de *Code* gerechtvaardigd om hier geld voor te vragen. Ten slotte werd nog een tip gegeven: *"Talrijk zijn de verenigingen op het gebied van dierenbescherming. De kleine-huisdierarts dient zich terdege rekenschap te geven, met welke vereniging hij relaties wenst aan te knopen."*³¹⁴

Al met al lijkt het er op dat de Maatschappij voor Diergeneeskunde meer en meer stelling ging innemen over kwesties die betrekking hadden op dierenwelzijn. Zo sprak men zich steeds sterker uit tegen het couperen, hoewel het er op lijkt dat er door de Maatschappij geen actie

³¹⁰ Keulen, A. van, Rutgers, E., Ten Thije, J.H., *Code voor de Dierenarts* (Utrecht 1960) 11.

³¹¹ Keulen, van, e.a. *Code voor de Dierenarts* 75-77.

³¹² Keulen, van, e.a. *Code voor de Dierenarts* 76.

³¹³ Keulen, van, e.a. *Code voor de Dierenarts* 77.

³¹⁴ Keulen, van, e.a. *Code voor de Dierenarts* 77.

werd ondernomen op dit punt. Uiteraard werd het belangrijk gevonden dat alleen dierenartsen veterinaire hulp mogen verlenen, met als doel echter niet alleen het verbeteren van de positie van de dierenarts maar óók het verhogen van het dierwelzijn. In deze *Code* werden ook de dierenbeschermingsorganisaties genoemd, er werd zelfs aanbevolen om op hulpverzoeken in te gaan. Wel blijkt dat de MvD niet van alle verenigingen een even hoge dunk had. Er werd aangegeven, dat dierenartsen goed moesten nadenken over met welke verenigingen ze relaties wilden gaan.

Terugkomend op de vraag 'wat was de visie van de KNMvD op de Nederlandse Dierenbescherming' kan ik concluderen dat de Maatschappij zich lang afzijdig heeft gehouden en zich niet heeft uitgesproken vóór of tégen de Dierenbescherming. Op vergaderingen stond het onderwerp 'dierenwelzijn' niet op de agenda en ook in het *Tijdschrift* werd het zelden behandeld. En wanneer men zich wel uitsprak tegen dierenmishandeling, werd er uiteindelijk geen actie ondernomen. Pas in de *Code* van 1940 werd een duidelijk standpunt aangenomen en keerde men zich onder andere tegen staartcouperen. Dit heeft toen echter niet geleid tot meer samenwerking met de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.

7 CONCLUSIE

De hoofdvraag van dit onderzoek luidde zoals in de inleiding vermeld als volgt: *“Wat was de rol van de dierenarts bij de oprichting en ontwikkeling van de Nederlandse Dierenbescherming in de periode 1864-1964?”* Deze vraag wilde ik beantwoorden om de volgende hypothese te kunnen bevestigen of weerleggen: *“Dierenartsen speelden geen prominente rol bij de oprichting van de Nederlandse Dierenbescherming en tijdens haar ontwikkeling in de periode 1864-1964.”*

Bij de oprichting van de eerste dierenbeschermingsvereniging in Nederland, de 's Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren in 1864, hebben veeartsen geen rol gespeeld. Bestuur en ledenbestand van deze Vereeniging bestonden vooral uit aristocraten en gegoede burgers. Er werd in die tijd ook geen toenadering gezocht van veeartsen. Dierenbeschermers hielden zich bezig met ‘het opwekken ten goede van de welgezinden’ en ‘het bedwingen van het kwaad bij de onwilligen’.

De rol van biologie en veeartsenijkunde binnen de Dierenbescherming was tot de Eerste Wereldoorlog zeer klein. Daarna werden veeartsen meer uitgenodigd om hun kennis te delen en wetenschappelijke input te leveren. Er werden commissies gevormd en in 1949 werd de ‘Dierenbeschermingsadviesraad’ opgezet. Naarmate er meer dierenartsen actief werden voor de Dierenbescherming, kwam hiervoor ook uit de beroepsgroep meer aandacht. Men riep elkaar op om bij te dragen aan de doelstellingen van de NVBD. Dit was niet alleen van belang vanuit het punt van dierwelzijn, maar ook vanuit het belang van de veterinaire beroepsgroep. Men probeerde kwakzalverij terug te dringen en zelf een betere positie in de maatschappij te krijgen.

Door de jaren heen zijn er vrijwel altijd wel veeartsen en dierenartsen geweest die zich hebben ingezet voor de Dierenbescherming. Sommigen werden waarschijnlijk uitgenodigd vanwege hun naam of functie, zoals Directeur Wellenbergh, andere vanwege onderzoeken die ze hadden verricht, zoals Van Esveld en Kroon. Het valt op dat veel leraren van de Veeartsenijschool, later de Faculteit Veeartsenijkunde, actief waren voor de Dierenbescherming. Ze zaten in diverse commissies en schreven artikelen in *Dierenbescherming* en *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* over dierenwelzijn. Naarmate er meer dierenartsen actief werden voor de NVBD, droegen zij dit ook meer uit naar buiten. Ook werd er vanuit de NVBD vermeld wanneer een dierenarts zich ergens voor inzette.

Er zijn diverse onderwerpen geweest waarbij dierenbeschermers en dierenartsen elkaar tegenkwamen. Soms stonden ze lijnrecht tegenover elkaar, zoals bij de vivisectie, soms konden ze elkaar helpen, bijvoorbeeld bij de kwestie van het bedwelmd slachten en bij het afschaffen van het staartcouperen. Het lijkt er op dat dierenbeschermers altijd meer moeite hebben gedaan

om dierenartsen aan zich te binden, dan dat dierenartsen hebben gedaan om op goede voet te blijven met de Dierenbescherming. Dierenbeschermers konden veterinair goed gebruiken, om hun argumenten een wetenschappelijk basis te geven. Dierenartsen vonden dierenbeschermers soms lastig, ze wilden tegenover hun klanten niet als 'sentimenteel' worden bestempeld en vonden de werkzaamheden van de Dierenbescherming af en toe 'overdreven'.

De Maatschappij voor Diergeneeskunde nam lang geen standpunt in over de bescherming van dieren. Pas in de *Code* van 1940 werd een duidelijk standpunt ingenomen over staartcouperen. Het doel van dit standpunt was tweeledig: men vond staartcouperen ontoelaatbaar op grond van het dierenwelzijn dat werd geschaad en men vond het ontoelaatbaar dat leken deze ingreep mochten uitvoeren.

Al deze argumenten in ogenschouw genomen, kom ik tot de conclusie dat de hypothese *"Dierenartsen speelden geen prominente rol bij de oprichting van de Nederlandse Dierenbescherming en tijdens haar ontwikkeling in de periode 1864-1964"* door mijn onderzoek deels bevestigd wordt. Dierenartsen hebben geen rol gespeeld bij de oprichting van de Nederlandse Dierenbescherming, dit werd gedaan door de Nederlandse elite. Wat betreft de ontwikkeling van de Dierenbescherming tot 1964 zijn er enkele dierenartsen die een, af en toe ook redelijk prominente, rol hebben gespeeld. Toch heeft het gros van de dierenartsen niet of nauwelijks een rol gespeeld bij de ontwikkeling van de Nederlandse Dierenbescherming en het zelfde kan gezegd worden voor de Maatschappij voor Diergeneeskunde. De titel *"men zal ons niet van overdreven sentimentaliteit kunnen beschuldigen"*³¹⁵ dekt naar mijn mening goed de lading van dit gehele onderzoek. Dierenartsen hebben zich zeker niet overdreven sentimenteel opgesteld als het gaat om de Dierenbescherming.

³¹⁵ Deze uitspraak komt uit het volgende artikel: Beijers, J.A., Bakema, E. en Schreinemakers, H.H.H., 'Vervoer van gewond, ziek en wrak vee', *TvD* 80 (1955) 632-634 aldaar 632.

8 SUMMARY

In this research project, the role of the veterinarian in the establishment and development of the Dutch Society for the Protection of Animals in the period 1864 - 1964 was studied.

In 1864 Holland's first Society for the Protection of Animals was founded, in The Hague. It was named the 's-Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren'. Other cities followed soon. In 1877 the name of the Association in The Hague was changed in 'Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren' (Dutch Society for the Protection of Animals, hereafter referred to as NVBD). It was now possible for local societies in the Netherlands to join the NVBD. The first aims of the NVBD were abolition of the draft dog, improve the welfare of working horses and -dogs, a ban on tail docking, get better regulations in the slaughterhouse and obtain general legal rights for animals.

Initially, most of the members of the NVBD belonged to the elite, they were aristocrats and academics. The role of biology and veterinary medicine was very small until the First World War. It seems that veterinarians considered the projects of the NVBD a bit overdone and the animal protectors too sentimental. After the First World War, vets were invited to share their knowledge and to come up with scientific input. Animal Protection committees were formed; some of their members were veterinarians. There were also veterinarians who took a seat in the Board of the NVBD. In 1949 the 'Dierenbeschermingsadviesraad' (Advisory board), which was supposed to be a knowledge body of the NVBD, was formed.

As more veterinarians were committed to the NVBD, there was more attention from the veterinary profession. This was important not only from the viewpoint of animal welfare, but also to reduce quackery and to obtain a better position in the Dutch society. Vets were propagating the work they did for the NVBD and the NVBD mentioned the names of veterinarians who were committed to the NVBD in its yearbooks. It is striking that many professors of the Veterinary Faculty took an active part in the NVBD. Maybe some were invited because of their name or position, for example Director Wellenbergh, others because of the research they had done, like Van Esveld and Kroon.

There are several issues in which veterinarians and animal protectors came into contact with each other. These issues included vivisection, stunned slaughter, legislation in the field of animal welfare and setting up clinics and first aid courses. In the case of vivisection, veterinarians and the NVBD were directly opposites. In other cases the NVBD found the scientific arguments of the vets useful. Veterinarians in turn were able to make use of the efforts of animal protectors, for example in the case of tail docking and other fashion operations.

The Dutch 'Society for Veterinary Medicine' (MvD) initially didn't take a particular position on animal welfare and -protection. In the Dutch Journal of Veterinary Medicine the subject was barely mentioned, the same goes for meetings of the Society. In the thirties of the twentieth century, the MvD became more interested in ethical subjects. Cases like transport of injured cattle and tale and ear docking were discussed at the meetings. In one section of the 'Code for veterinarians' (1940) attention was paid to the NVBD. The MvD took a position on tail docking, humane killing and neutering of animals. In the second 'Position of the Vet' (1960) the MvD advised veterinarians to respond to requests of the NVBD, but also to think carefully about which animal protection societies they wanted to help. Until 1964, there was seldom cooperation between the NVBD and the MvD.

At the end of the research project, I reached the conclusion that veterinarians didn't have a prominent role in the formation and development of the Dutch Society for the Protection of Animals in the period 1864 - 1964. Referring to the title of this thesis: they (that is, the Dutch vets), cannot be accused of exaggerated sentimentality.